

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Σχόλια
(4. Aṅguttara Nikāya - Aṭṭhakathā)

04. Σχόλια για το βιβλίο των τεσσάρων (04. Catukkanipāta-
aṭṭhakathā)

1. Η πρώτη πεντηκοντάδα (1. Paṭhamapaññāsakaṃ)

PaliVerse

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Σχόλια

04. Σχόλια για το βιβλίο των τεσσάρων

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Aṅguttaranikāye

Catukkanipāta-aṭṭhakathā

1. Paṭhamapaṇṇāsakaṃ

1. Bhaṇḍagāmaṇavaggo

1. Anubuddhasuttavaṇṇanā

1. Catukkanipātassa paṭhame ananubodhāti abujjhanena ajānanena. Appaṭivedhāti appaṭivijjhanena apaccakkhakiriyāya. Dīghamaddhānanti cirakālaṃ. Sandhāvitanti bhavato bhavaṃ gamanavasena sandhāviṭaṃ. Saṃsaritanti punappunaṃ gamanāgamanavasena saṃsaritaṃ. Mamañceva tumhākañcāti mayā ca tumhehi ca. Atha vā sandhāviṭaṃ saṃsaritanti sandhāvanaṃ saṃsaraṇaṃ mamañceva tumhākañca ahoṣīti evamettha attho veditabbo. Ariyassāti niddosassa. Sīlaṃ samādhi paññāti ime pana tayo dhammā maggaphalasampayuttāva veditabbā, vimuttināmena phalameva niddiṭṭhaṃ. Bhavataṇhāti bhavesu taṇhā. Bhavanettīti bhavarajju. Taṇhāya eva etaṃ nāmaṃ. Tāya hi sattā goṇā viya gīvāya bandhitvā taṃ taṃ bhavaṃ nīyanti, tasmā bhavanettīti vuccati.

Anuttarāti lokuttarā. Dukkassantakaroti vaṭṭadukkassa antakaro. Cakkhumāti pañcahi cakkhūhi cakkhumā. Parinibbutoti kilesaparinibbānena parinibbuto. Idamassa bodhimaṇḍe paṭhamaparinibbānaṃ, pacchā pana yamakasālānamantare anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbutoti yathānusandhinā desanaṃ niṭṭhāpesi.

2. Papatitasuttavaṇṇanā

2. Dutiye papatitoti patito cuto. Appapatitoti apatito patitṭhito. Tattha lokiyamahājano patitoyeva nāma, sotāpaṇṇādayo kilesuppattikkhaṇe patitā nāma, khīṇāsavo ekantapatitṭhito nāma.

Cutā patantīti ye cutā, te patanti nāma. Patitāti ye patitā, te cutā nāma. Cutattā patitā, patitattā cutāti attho. Giddhāti rāgarattā. Punarāgatāti puna jātiṃ puna jaraṃ puna byādhiṃ puna maraṇaṃ āgatā nāma honti. Kataṃ kiccanti catūhi maggehi kattabbakiccaṃ kataṃ. Rataṃ rammanti ramitabbayuttake guṇajāte ramitaṃ. Sukhenānvāgataṃ sukhanti sukhena sukhaṃ anuāgataṃ sampattaṃ. Mānusakasukhena dibbasukhaṃ, jhānasukhena vipassanāsukhaṃ, vipassanāsukhena maggasukhaṃ, maggasukhena phalasukhaṃ, phalasukhena nibbānasukhaṃ sampattaṃ adhigatanti attho.

3. Paṭhamakhatasuttavaṇṇanā

3. Tatiyaṃ dukanipātavaṇṇanāyaṃ vuttameva. Gāthāsu pana nindiyanti ninditabbayuttakaṃ. Nindatīti garahati. Pasaṃsiyoti pasaṃsitabbayutto. Vicināti mukhena so kalinti yo evaṃ pavatto, tena mukhena kaliṃ vicināti nāma. Kalinā tena sukhaṃ na vindatīti tena ca kalinā sukhaṃ na paṭilabhati. Sabbassāpi sahāpi attanāti sabbenapi sakena dhanena ceva attanā ca saddhiṃ yo parājayo, so appamattakova kalīti attho. Yo sugatesūti yo pana sammaggatesu puggalesu cittaṃ padusseyya, ayaṃ cittapadosova tato kalito mahantataro kali. Idāni tassa mahantatarabhāvaṃ dassento sataṃ sahaṣṣānantīādīmāha. Tattha sataṃ sahaṣṣānanti nirabbudagaṇanāya sataṣaṣṣaṃ. Chattimsatīti aparāni ca chattimsati nirabbudāni. Pañca cāti abbudagaṇanāya ca pañca abbudāni. Yamariyagarahīti yaṃ ariye garahanto nirayaṃ upapajjati, tattha ettakaṃ āyuppaṃ mānanti.

4. Dutiyakhatasuttavaṇṇanā

4. Catutthe mātari pitari cātiādīsu mittavindako mātari micchāpaṭipanno nāma, ajātasattu pitari micchāpaṭipanno nāma, devadatto tathāgate micchāpaṭipanno nāma, kokāliko tathāgatasāvake micchāpaṭipanno nāma. Bahuñcāti bahukameva. Pasavatīti paṭilabhati. Tāyāti tāya micchāpaṭipattisaṅkhātāya adhammacariyāya. Peccāti ito gantvā. Apāyaṃ gacchatīti nirayādīsu aññatarasmiṃ nibbattati. Sukkapakkhepi eseva nayo.

5. Anusotasuttavaṇṇanā

5. Pañcame anusotaṃ gacchatīti anusotagāmī. Kilesasotassa paccaṇīkaṭipattiyaṃ paṭisotaṃ gacchatīti paṭisotagāmī. Tṭhitattoti tṭhitasabhāvo. Tiṇṇoti oghaṃ taritvā tṭhito. Pāraṅgatoti paratīraṃ gato. Thale tiṭṭhatīti nibbānathale tiṭṭhati. Brāhmaṇoti seṭṭho niddoso. Idhāti imasmiṃ loke. Kāme ca paṭisevatīti kilesakāmehi vatthukāme paṭisevati. Pāpañca kammaṃ karotīti pāpañca pāṇātipātādikammaṃ karoti. Pāpañca kammaṃ na karotīti pañcaverakammaṃ na karoti. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, tṭhitattoti ayaṃ anāgāmī puggalo tasmā lokā puna paṭisandhivasena anāgamanato tṭhitatto nāma.

Taṇhādhīpannāti taṇhāya adhipannā ajjhotthaṭṭhā, taṇhaṃ vā adhipannā ajjhogaḷḷhā. Paripuṇṇasekhoti sikkhāpāripūriyā tṭhito. Aparihānadhammoti aparihānasabhāvo. Cetovasippattoti cittavasābhāvaṃ patto. Evarūpo khīṇāsavo hoti, idha pana anāgāmī kathito. Samāhitindriyoti samāhitacchāṇḍriyo. Paroparāti parovarā uttamalāmakā, kusalākusalāti attho. Sameccāti ṇāṇena samāgantvā. Vidhūpitāti viddhaṃsitā jhāpitā vā. Vusitabrahmacariyoti maggabrahmacariyaṃ vasitvā tṭhito. Lokantagūti tividhassāpi lokassa antaṃ gato. Pāragatoti chahākārehi pāragato. Idha khīṇāsavova kathito. Iti suttepi gāthāsupi vaṭṭavivaṭṭameva kathitaṃ.

6. Appassutasuttavaṇṇanā

6. Chaṭṭhe anupapannoti anupāgato. Suttantiādīsu ubhatovibhaṅganiddesakhandhakaparivārasuttanipātamaṅgalasuttaratanasutta-nāḷakasuttatuvaṭṭakasuttāni, aññampi ca suttanāmakāṃ tathāgatavacanaṃ suttanti veditabbaṃ. Sabbampi sagāthakaṃ suttaṃ geyyanti veditabbaṃ, visesena saṃyuttake sakalopi sagāthāvaggo. Sakalampi abhidhammapiṭakaṃ, niggāthakasuttaṃ, yañca aññampi aṭṭhahi aṅgehi asaṅgahitaṃ buddhavacanaṃ, taṃ veyyākaraṇanti veditabbaṃ. Dhammapada-theragāthā-therīgāthā suttanipāte nosuttanāmikā suddhikagāthā ca gāthāti veditabbā.

Somanassañāṇamayikagāthāpaṭisaṃyuttā dveasīti suttantā udānanti veditabbā. “Vuttañhetam bhagavatā”tiādinayappavattā dasuttarasatasuttantā itivuttakanti veditabbā. Apaṇṇakajātakādīni paññāsādhikāni pañca jātakasatāni jātakanti veditabbāni. “Cattārome, bhikkhave, acchariyā abbhutā dhammā ānande”tiādinayappavattā sabbepi acchariyaabbhutadhammapaṭisaṃyuttā suttantā abbhutadhammanti veditabbā.

Cūḷavedallamahāvedallasammādiṭṭhisakkapañhasaṅkhārabhājanīyamahāpuṇṇamasut tādāyo sabbepi vedañca tuṭṭhiñca laddhā laddhā pucchitā suttantā vedallanti veditabbā. Na atthamaññāya na dhammamaññāyāti aṭṭhakathañca pāḷiñca ajānitvā. Dhammānudhammapaṭipannoti navalokuttaradhammassa anurūpadhammaṃ sahasīlaṃ pubbabhāgapaṭipadaṃ na paṭipanno hoti. Iminā upāyena sabbavāresu attho veditabbo. Paṭhamavāre panettha appassutadussīlo kathito, dutiye appassutakhīṇāsavo, tatiye bahussutadussīlo, catutthe bahussutakhīṇāsavo.

Sīlesu asamāhitoti sīlesu aparipūrakārī. Sīlato ca sutena cāti sīlabhāgena ca sutabhāgena ca “ayaṃ dussīlo appassuto”ti evaṃ tam garahantīti attho. Tassa sampajjate sutanti tassa puggalassa yasmā tena sutena sutakiccaṃ kataṃ, tasmā tassa sutam sampajjati nāma. Nāssa sampajjateti sutakiccassa akatattā na sampajjati. Dhammadharanti sutadhammānaṃ ādhārabhūtaṃ. Sappaññanti supaññaṃ. Nekkham jambonadassevāti jambunadaṃ vuccati jātisuvannaṃ, tassa jambunadassa nekkham viya, pañcasuvannaṃparimāṇaṃ suvaṇṇaghaṭikaṃ viyāti attho.

7. Sobhanasuttavaṇṇanā

7. Sattame viyattāti paññāveyyattiyena samannāgatā. Vinītāti vinayaṃ upetā suvinītā. Visāradāti vesārajjena somanassasahagatena ñāṇena samannāgatā. Dhammadharāti sutadhammānaṃ ādhārabhūtaṃ. Bhikkhu ca sīlasampannoti gāthāya kiñcāpi ekekasappa ekeko guṇo kathito, sabbesaṃ pana sabbepi vaṭṭantīti.

8. Vesārajjasuttavaṇṇanā

8. Aṭṭhame vesārajjānīti ettha sārājjaapaṭipakkho vesārajjam, catūsu ṭhānesu sārāj jābhāvaṃ paccavekkhantassa uppannasomanassamayañāṇassetam nāmaṃ. Āsabham ṭhānanti seṭṭhaṭṭhānaṃ uttamaṭṭhānaṃ. Āsabha vā pubbabuddhā, tesam ṭhānanti attho. Apica gavasatajeṭṭhako usabho, gavasahassajeṭṭhako vasabho. Vajasatajeṭṭhako vā usabho, vajasahassajeṭṭhako vasabho, sabbagavaseṭṭho sabbaparissayasaho seto pāsādiko mahābhāravaho asanisatasaddehipi asampakampiyo nisabho, so idha usabhoti adhippeto. Idampi hi tassa pariyāyavacanam. Usabhassa idanti āsabham. Ṭhānanti catūhi pādehi pathaviṃ uppīletvā vavatthānaṃ. Idam pana āsabham viyāti āsabham. Yatheva hi nisabhasaṅkhāto usabho catūhi pādehi pathaviṃ uppīletvā acalaṭṭhānena tiṭṭhati, evaṃ tathāgatopi catūhi vesārajjapādehi aṭṭhapaṭisapathaviṃ uppīletvā sadevake loke kenaci paccatthikena paccāmittena akampiyo acalaṭṭhānena tiṭṭhati. Evaṃ tiṭṭhamānova tam āsabham ṭhānaṃ paṭijānāti upagacchati na paccakkhāti, attani āropeti. Tena vuttam “āsabham ṭhānaṃ paṭijānāti”ti.

Parisāsūti aṭṭhasu parisāsu. Sīhanādaṃ nadatīti seṭṭhanādaṃ abhītanādaṃ nadati, sīhanādasadisam vā nādaṃ nadati. Ayamatto sīhanādasuttana dassetabbo. Yathā vā sīho sahanato ca hananato ca sīhoti vuccati, evaṃ tathāgato lokadhammānaṃ sahanato parappavādānañca hananato sīhoti vuccati. Evaṃ vuttassa sīhassa nādaṃ

sīhanādaṃ. Tattha yathā sīho sīhabalena samannāgato sabbattha visārado vigatalomahaṃso sīhanādaṃ nadati, evaṃ tathāgatasīhopi tathāgatabalehi samannāgato aṭṭhasu parisāsu visārado vigatalomahaṃso “iti rūpa”ntiādīnā nayena nānāvidhadesanāvilāsasampannaṃ sīhanādaṃ nadati. Tena vuttaṃ “parisāsu sīhanādaṃ nadatī”ti.

Brahmacakkaṃ pavattetīti ettha brahmanti seṭṭhaṃ uttamaṃ visuddhaṃ.
Cakkasaddo panāyaṃ -

“Sampattiyaṃ lakkhaṇe ca, rathaṇge iriyāpathe;
Dāne ratanadhammūra-cakkādīsu ca dissati;
Dhammacakke idha mato, tañca dvedhā vibhāvaye”.

“Cattārimāni, bhikkhave, cakkāni, yehi samannāgatānaṃ devamanussāna”ntiādīsu hi ayaṃ sampattiyaṃ dissati. “Pādatalesu cakkāni jātānī”ti ettha lakkhaṇe. “Cakkaṃva vahato pada”nti ettha rathaṇge. “Catucakkaṃ navadvāra”nti ettha iriyāpathe. “Dadaṃ bhuñja mā ca pamādo, cakkaṃ vattaya sabbapāṇina”nti ettha dāne. “Dibbaṃ cakkaratanaṃ pāturahosī”ti ettha ratanacakke. “Mayā pavattitaṃ cakka”nti ettha dhammacakke. “Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti ettha uracakke. “Khurapariyantena cepi cakkenā”ti ettha paharaṇacakke. “Asanivicakka”nti ettha asanimaṇḍale. Idha panāyaṃ dhammacakke mato.

Taṃ panetaṃ dhammacakkaṃ duvidhaṃ hoti paṭivedhaññaṇca desanāññaṇca. Tattha paññāpabhāvitaṃ attano ariyaphalāvahaṃ paṭivedhaññaṇaṃ, karuṇāpabhāvitaṃ sāvakaṇaṃ ariyaphalāvahaṃ desanāññaṇaṃ. Tattha paṭivedhaññaṇaṃ uppajjamānaṃ uppannanti duvidhaṃ. Tañhi abhinikkhamanato yāva arahattamaggā uppajjamānaṃ, phalakkhaṇe uppannaṃ nāma. Tusitabhavanato vā yāva mahābodhipallaṇke arahattamaggā uppajjamānaṃ, phalakkhaṇe uppannaṃ nāma. Dīpaṇkarato paṭṭhāya vā yāva bodhipallaṇke arahattamaggā uppajjamānaṃ, phalakkhaṇe uppannaṃ nāma. Desanāññaṇampi pavattamānaṃ pavattanti duvidhaṃ. Tañhi yāva aññāsikoṇḍaññaṇaṃ sotāpattimaggā pavattamānaṃ, phalakkhaṇe pavattaṃ nāma. Tesu paṭivedhaññaṇaṃ lokuttaraṃ, desanāññaṇaṃ lokiyaṃ. Ubhayampi panetaṃ aññehi asādhāraṇaṃ, buddhānaṃyeva orasaññaṇaṃ.

Sammāsambuddhassa te paṭijānatoti “ahaṃ sammāsambuddho, sabbe dhammā mayā abhisambuddhā”ti evaṃ paṭijānato tava. Anabhisambuddhāti ime nāma dhammā tayā anabhisambuddhā. Tatra vatāti tesu “anabhisambuddhā”ti evaṃ dassitadhammesu. Sahadhammenāti sahetunā sakāraṇena vacanena. Nimittametanti ettha puggalopi dhammopi nimittanti adhippeto. Taṃ puggalaṃ na passāmi, yo maṃ paṭicodessati. Taṃ dhammaṃ na passāmi, yaṃ dassetvā “ayaṃ nāma dhammo tayā anabhisambuddho”ti maṃ paṭicodessatīti ayamettha attho. Khemappattoti khemaṃ patto. Sesapadadvayaṃ imasseva vevacanaṃ. Sabbampetaṃ vesārajjaññaṇameva sandhāya vuttaṃ. Dasabalassa hi “ayaṃ nāma dhammo tayā anabhisambuddho”ti codakaṃ puggalaṃ vā codanākāraṇaṃ anabhisambuddhadhammaṃ vā apassato “sabhāvabuddhoyeva vata samāno ahaṃ buddhosmīti vadāmī”ti paccavekkhantassa balavataraṃ somanassaṃ uppajjati, tena sampayuttaṃ ññaṇaṃ vesārajjamānaṃ. Taṃ sandhāya “khemappatto”tiādimāha. Evam sabbattha attho veditabbo.

Antarāyikā dhammāti ettha pana antarāyaṃ karontīti antarāyikā. Te atthato sañcicca vītikkantā satta āpattikkhandhā. Sañcicca vītikkantaṃ hi antamaso dukkaṭadubbhāsitaṃpi maggaphalānaṃ antarāyaṃ karoti. Idha pana methunadhammo adhippeto. Methunaṃ sevato hi yassa kassaci nissamsayameva maggaphalānaṃ antarāyo hoti.

Yassa kho pana te atthāyāti rāgakkhayādīsu yassa atthāya. Dhammo desitoti asubhabhāvanādidhammo kathito. Tatra vata manti tasmīṃ aniyyānikadhamme maṃ. Sesam vuttanayeneva veditabbaṃ.

Vādapathāti vādāyeva. Puthūti bahū. Sitāti upanibaddhā abhisankhatā. Atha vā puthussitāti puthubhāvaṃ sitā upagatā, puthūhi vā sitātipi puthussitā. Yaṃ nissitāti etarahipi yaṃ vādapathaṃ nissitā. Na te bhavantīti te vādapathā na bhavanti bhijjanti vinassanti. Dhammacakkanti desanāññāṇassapi paṭivedhaññāṇassapi etaṃ nāmaṃ. Tesu desanāññāṇaṃ lokiyaṃ, paṭivedhaññāṇaṃ lokuttaraṃ. Kevalīti sakalaguṇasamannāgato. Tādisanti tathāvidhaṃ.

9. Taṇhuppādasuttavaṇṇanā

9. Navame uppajjati etesūti uppādā. Kā uppajjati? Taṇhā. Taṇhāya uppādā taṇhuppādā, taṇhāvatthūni taṇhākāraṇānīti attho. Cīvarahetūti “kattha manāpaṃ cīvaraṃ labhissāmī”ti cīvarakāraṇā uppajjati. ItibhavābhavaHetūti ettha itīti nidassanatthe nipāto. Yathā cīvarādiHetu, evaṃ bhavābhavaHetupīti attho. Bhavābhavoti cettha paṇītatarāni sappinavanītādīni adhippetāni. Sampattibhavesu paṇītatarapaṇītataṃ abhavotipi vadantiyeva.

Taṇhādutiyoti ayañhi satto anamatagge saṃsāraVaṭṭe saṃsaranto na ekakova saṃsarati, taṇhaṃ pana dutiyikaṃ labhantova saṃsarati. Tena vuttaṃ “taṇhādutiyoti”ti. Itthabhāvaññathābhāvanti ettha itthabhāvo nāma ayaṃ attabhāvo, aññathābhāvo nāma anāgatattabhāvo. Evarūpo vā aññopi attabhāvo itthabhāvo nāma, na evarūpo aññathābhāvo nāma. Taṃ itthabhāvaññathābhāvaṃ. Saṃsāranti khandhadhātuāyatanānaṃ paṭipāṭiṃ. Nātivattatīti nātikkamati. Evamādinavaṃ ñatvāti evaṃ atītānāgatapaccuppannesu khandhesu ādinavaṃ jānitvā. Taṇhaṃ dukkhassa sambhavanti taṇhaṃ ca “ayaṃ vaṭṭadukkhassambhūto sabhāvo kāraṇa”nti evaṃ jānitvā. Ettāvatā imassa bhikkhuno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pattabhāvo dassito. Idāni taṃ khīṇāsavaṃ thomento vītataṇhotiādimāha. Tattha anādānoti niggahaṇo. Sato bhikkhu paribbajeti satisampajāññe vepullappatto khīṇāsavo bhikkhu sato sampajāno careyya vihareyyāti attho. Iti suttante vaṭṭaṃ kathetvā gāthāsu vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitanti.

10. Yogasuttavaṇṇanā

10. Dasame vaṭṭasmiṃ yojetīti yogā. Kāmayogotiādīsu pañcakāmaguṇiko rāgo kāmayogo. Rūpārūpabhavesu chandarāgo bhavayogo, tathā jhānanikanti. Sassatadiṭṭhisahagato ca rāgo dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo ca diṭṭhiyogo. Catūsu saccesu aññāṇaṃ avijjāyogo. Kāmesu vā yojetīti kāmayogo. Bhavesu yojetīti bhavayogo. Diṭṭhiṃ yojetīti diṭṭhiyogo. Avijjāya yojetīti avijjāyogoti heṭṭhā vuttadhammānaṃ yeva etaṃ adhivacanaṃ.

Idāni te vitthāretvā dassento katamo ca, bhikkhavetiādimāha. Tattha samudayanti uppattiṃ. Atthaṅgamanti bhedaṃ. Assādanti madhurabhāvaṃ. Ādīnavanti amadhurabhāvaṃ dosaṃ. Nissaraṇanti nissaṭabhāvaṃ. Kāmesūti vatthukāmesu. Kāmarāgoti kāme ārabba uppannārāgo. Sesapadesupi eseṇa nayo. Anusetīti nibbattati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, kāmayogoti, bhikkhave, idaṃ kāmesu yojanakāraṇaṃ bandhanakāraṇaṃ vuccatīti evaṃ sabbattha attho veditabbo.

Phassāyatanānanti cakkhādīnaṃ cakkhusamphassādikāraṇānaṃ. Avijjā aññāṇanti ñāṇapaṭipakkhabhāvena aññāṇasaṅkhātā avijjā. Iti kāmayogoti ettha iti saddo catūhipi yogehi saddhiṃ yojetabbo “evaṃ kāmayogo, evaṃ bhavayogo”ti. Saṃyuttoti parivārito. Pāpakehīti lāmakehi. Akusalehīti akosallasambhūtehi. Saṃkilesikehīti saṃkilesanakehi, pasannassa cittassa pasannabhāvadūśakehīti attho. Ponobbhavikehīti punabbhavanibbattakehi. Sadarehīti sadarathehi. Dukkhavipākehīti vipākakāle dukkhuppādakehi. Āyatīṃ jātijarāmarāṇikehīti anāgate punappunaṃ jātijarāmarāṇanibbattakehi. Tasmā ayogakkhemīti vuccatīti yasmā appahīnayogo puggalo etehi dhammehi sampayutto hoti, tasmā catūhi yogehi khemaṃ nibbānaṃ anadhiḡatattā na yogakkhemīti vuccati.

Visaṃyogoti visaṃyojanakāraṇāni. Kāmayogavisaṃyogoti kāmayogato visaṃyojanakāraṇaṃ. Sesapadesupi eseṇa nayo. Tattha asubhājḡhānaṃ kāmayogavisaṃyogo, taṃ pādakaṃ katvā adhiḡato anāḡāṃimago ekanteneva kāmayogavisaṃyogo nāma. Arahattamago bhavayogavisaṃyogo nāma, sotāpattimago diṭṭhiyogavisaṃyogo nāma, arahattamago avijjāyogavisaṃyogo nāma. Idāni te vitthārasena dassento katamo ca, bhikkhavetiādimāha. Tassattho vuttanayeneva veditabbo.

Bhavayogena cūbhayanti bhavayogena ca saṃyuttā, kiñci bhiyyo ubhayenāpi sampayuttā, yena kenaci yogena samannāḡatāti attho. Purakkhatāti purato katā, parivāritā vā. Kāme pariññāyāti duvidhepi kāme pariḡānitvā. Bhavayogañca sabbasoti bhavayogañca sabbameva pariḡānitvā. Samūhaccāti samūhanitvā. Virājayanti virājento, virājetvā vā. “Virājento”ti hi vutte maggo kathito hoti, “virājetvā”ti vutte phalaṃ. Munīti khīṇāsavamuni. Iti imasmiṃ suttepi ḡāthāsupi vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

Bhaṇḡagāṃavaggo paṭhamo.

2. Caravaggo

1. Carasuttavaṇṇanā

11. Dutiyassa paṭhame adhivāsetīti cittaṃ adhiropetvā vāseti. Nappajahatīti na pariccajati. Na vinodetīti na nīharati. Na byantīkarotīti na vigatantaṃ paricchinnaparivaṭumaṃ karoti. Na anabhāvaṃ gametīti na anuabhāvaṃ avaḡḡhiṃ vināsaṃ gameti. Carampīti carantopi. Anātāpīti nibbīriyo. Anottāpīti upavāḡabhayaṛahito. Satatanti niccaṃ. Samitanti niraṇtaraṃ. Evaṃ sabbattha atthaṃ ṇatvā sukkapakkhe vuttavipariyāyena attho veditabbo.

ḡāthāsu gehanissitanti kilesanissitaṃ. Mohaneyyesūti mohajanakesu ārammaṇesu. Abhabboti abhājanabhūto. Phuṭṭhuṃ sambodhimuttamanti arahattamaggasaṅkhātāṃ uttamaññāṃ phusituṃ.

2. Sīlasuttavaṇṇanā

12. Dutiye sampannasīlāti paripuṇṇasīlā. Sampannapātimokkhāti paripuṇṇapātimokkhā. Pātimokkhasaṃvarasaṃvutāti pātimokkhasaṃvarasīlena saṃvutā pihitā upetā hutvā viharatha. Ācāragocarasaṃpannāti ācārena ca gocarena ca sampannā samupāgatā bhavatha. Aṇumattesu vajjesūti aṇupamāṇesu dosesu. Bhayadassāvinoti tāni aṇumattāni vajjāni bhayato dassanasīlā. Samādāya sikkhatha sikkhāpadesūti sabbasikkhākoṭṭhāsesu samādātabbaṃ samādāya gahetvā sikkhatha. “Sampannasīlānaṃ...pe... sikkhāpadesū”ti ettakena dhammakkhānena sikkhattaye samādāpetvā ceva paṭiladdhaguṇesu ca vaṇṇaṃ kathetvā idāni uttari kātabbaṃ dassento kimassātiādīmāha. Tattha kimassāti kiṃ bhaveyya.

Yataṃ careti yathā caranto yato hoti saṃyato, evaṃ careyya. Esa nayo sabbattha. Accheti nisīdeyya. Yatameṇaṃ pasārayeti yaṃ aṅgapaccaṅgaṃ pasāreyya, taṃ yataṃ saṃyatameva katvā pasāreyya. Uddhanti upari. Tīriyanti majjhaṃ. Apācīnanti adho. Ettāvatā atītā paccuppannā anāgatā ca pañcakkhandhā kathitā. Yāvatāti paricchedavacanaṃ. Jagato gatīti lokassa nipphatti. Samavekkhitā ca dhammānaṃ, khandhānaṃ udayabbayanti etesaṃ sabbaloke atītādibhedānaṃ pañcakkhandhadhammānaṃ udayaṅca vayaṅca samavekkhitā. “Pañcakkhandhānaṃ udayaṃ passanto pañcavīsati lakkhaṇāni passati, vayaṃ passanto pañcavīsati lakkhaṇāni passatī”ti vutthehi samapaññāsāya lakkhaṇehi sammā avekkhitā hoti. Cetosamathasāmīcinti cittasamathassa anucchavikaṃ paṭipadaṃ. Sikkhamānanti paṭipajjamānaṃ, pūrayamānanti attho. Pahitattoti pesitatto. Āhūti kathayanti. Sesamettha uttānameva. Imasmiṃ pana sutte sīlaṃ missakaṃ kathetvā gāthāsu khīṇāsavo kathito.

3. Padhānasuttavaṇṇanā

13. Tatiye sammappadhānānīti sundarapadhānāni uttamavīriyāni. Sammappadhānāti paripuṇṇavīriyā. Māradheyyābhibhūtāti tebhūmakavaṭṭasaṅkhātāṃ māradheyyaṃ abhibhavitvā samatikkamitvā ṭhitā. Te asitāti te khīṇāsavā anissitā nāma. Jātimaraṇabhayassāti jātiṅca maraṇaṅca paṭicca uppajjanakabhayassa, jātimaraṇasaṅkhātasseeva vā bhayassa. Pāragūti pāraṅgatā. Te tusitāti te khīṇāsavā tuṭṭhā nāma. Jetvā māraṃ savāhininti sasenakaṃ māraṃ jinitvā ṭhitā. Te anejāti te khīṇāsavā taṇhāsaṅkhātāya ejāya anejā niccalā nāma. Namucibalanti mārabalaṃ. Upātivattāti atikkantā. Te sukhitāti te khīṇāsavā lokuttarasukhena sukhitā nāma. Tenevāha -

“Sukhitā vata arahanto, taṇhā nesaṃ na vijjati;
Asmimāno samucchinnō, mohajālaṃ padālita”nti.

4. Saṃvarasuttavaṇṇanā

14. Catutthe padhānānīti vīriyāni. Saṃvarappadhānanti cakkhādīni saṃvarantassa uppannavīriyaṃ. Pahānappadhānanti kāmavitakkādayo pajahantassa uppannavīriyaṃ. Bhāvanāppadhānanti sambojjhaṅge bhāventassa uppannavīriyaṃ. Anurakkhaṇāppadhānanti samādhinimittaṃ anurakkhantassa uppannavīriyaṃ.

Vivekanissitantiādīsu viveko, virāgo, nirodhoti tiṇipi nibbānassa nāmāni. Nibbānaṃ hi upadhivivekattā viveko, taṃ āgamma rāgādayo virajantīti virāgo, nirujjhantīti nirodho. Tasmā vivekanissitantiādīsu ārammaṇavasena vā adhigantabbavasena vā

nibbānanissitanti attho.

Vossaggapariṇāminti ettha dve vossaggā - pariccāgavossaggo ca pakkhandanavossaggo ca. Tattha vipassanā tadaṅgavasena kilese ca khandhe ca rāgaṃ pariccajatīti pariccāgavossaggo. Maggo ārammaṇavasena nibbānaṃ pakkhandatīti pakkhandanavossaggo. Tasmā vossaggapariṇāminti yathā bhāviyamāno satisambojjhaṅgo vossaggatthāya pariṇamati, vipassanābhāvañca maggabhāvañca pāpuṇāti, evaṃ taṃ bhāvetīti ayamettha attho. Sesapadesupi eseva nayo. Bhaddakanti laddhakaṃ. Samādhinimittaṃ vuccati aṭṭhikasaññādivasena adhigato samādhiyeveva. Anurakkhatīti samādhipāripanthikadhamme rāgadosamohe sodhento rakkhati. Ettha ca aṭṭhikasaññādikā pañceva saññā vuttā, imasmim̐ pana ṭhāne dasapi asubhāni vitthāretvā kathetabbāni. Tesam̐ vitthāro visuddhimagge vuttoyeveva. Gāthāya saṃvarādinipphādaṃ vīriyameva vuttaṃ. Khayaṃ dukkhassa pāpuṇeti dukkhakkhayasaṅkhātāṃ arahattaṃ pāpuṇeyyāti.

5. Paññattisuttavaṇṇanā

15. Pañcame aggapaññattiyoti uttamapaññattiyo. Attabhāvīnanti attabhāvavantānaṃ. Yadidaṃ rāhu asurindoti yo esa rāhu asurindo ayaṃ aggoti. Ettha rāhu kira asurindo cattāri yojanasahassāni aṭṭha ca yojanasatāni ucco, bāhantaramassa dvādasayojanasatāni, hatthatalapādatalānaṃ puthulatā tīṇi yojanasatāni. Aṅgulipabbāni paṇṇāsa yojanāni, bhamukantaraṃ paṇṇāsayojanaṃ, nalāṭaṃ tiyojanasataṃ, sīsaṃ navayojanasataṃ. Kāmabhogīnaṃ yadidaṃ rājā mandhātāti yo esa rājā mandhātā nāma, ayaṃ dibbepi mānusakepi kāme paribhuñjanakānaṃ sattānaṃ aggo nāma. Esa hi asaṅkheyyāyukesu manussesu nibbattitvā icchiticchitakkhaṇe hiraññavassaṃ vassāpento mānusake kāme dīgharattaṃ paribhuñji. Devaloke pana yāva chattiṃsāya indānaṃ āyuppamāṇaṃ, tāva paṇīte kāme paribhuñjīti kāmabhogīnaṃ aggo nāma jāto. Ādhipateyyānanti adhipatiṭṭhānaṃ jeṭṭhakatṭhānaṃ karontānaṃ. Tathāgato aggamakkhāyatīti lokiyalokuttarehi guṇehi tathāgato aggo seṭṭho uttamo akkhāyati.

Iddhiyā yasaṃ jalanti dibbasampattisamiddhiyā ca parivārasaṅkhātena yasaṃ ca jalantānaṃ. Uddhaṃ tiriyaṃ apācīnanti upari ca majjhe ca heṭṭhā ca. Yāvatā jagato gatīti yattakā lokanipphatti.

6. Sokhummasuttavaṇṇanā

16. Chaṭṭhe sokhummanīti sukhumalakkhaṇapaṭivijjanakāni ñāṇāni. Rūpasokhummena samannāgato hotīti rūpe saṅhasukhumalakkhaṇapariggāhakena ñāṇena samannāgato hoti. Paramenāti uttamera. Tena ca rūpasokhummenāti tena yāva anulomabhāvaṃ pattena sukhumalakkhaṇapariggāhakaññāṇena. Na samanupassatīti natthibhāveneva na passatīti. Na patthetīti natthibhāveneva na pattheti. Vedanāsokhummadīsipi eseva nayo.

Rūpasokhummatam̐ ñatvāti rūpakkhandhassa saṅhasukhumalakkhaṇapariggāhakena ñāṇena sukhumatam̐ jānitvā. Vedanānañca sambhavanti vedanākkhandhassa ca pabhavaṃ jānitvā. Saññā yato samudetīti yasmā kāraṇā saññākkhandho samudeti nibbattati, tañca jānitvā. Atthaṃ gacchati yattha cāti yasmim̐ ṭhāne nirujjhati, tañca jānitvā. Saṅkhāre parato ñatvāti saṅkhārakkhandham̐ aniccatāya lujjanabhāvena

parato jānītvā. Iminā hi padena aniccānupassanā kathitā. Dukkhatō no ca attatoti iminā dukkhānattānupassanā. Santoti kilesasantatāya santo. Santipade ratoti nibbāne rato. Iti suttante catūsu tṛhānesu vipassanāva kathitā, gāthāsu lokuttaradhammopīti.

7. Paṭhamaagatisuttavaṇṇanā

17-19. Sattame agatigamanānīti nagatigamanāni. Chandāgatiṃ gacchatīti chandena agatiṃ gacchati, akattabbaṃ karoti. Sesesupi eseṇa nayo. Chandā dosā bhayā mohāti chandena, dosena, bhayena, mohena. Ativattatīti atikkamati. Atṭhamam uttānameva. Navame tathābujjhanakānaṃ vasena dvīhipi nayehi kathitaṃ.

10. Bhattuddesakasuttavaṇṇanā

20. Dasame bhattuddesakoti salākabhattādīnaṃ uddesako. Kāmesu asaṃyatāti vatthukāmesu kilesakāmehi asaṃyatā. Parisākasato ca panesa vuccatīti ayaṇca pana so evarūpā parisākacavaro nāma vuccatīti attho. Samaṇenāti buddhasamaṇena. Parisāya maṇḍo ca panesa vuccatīti ayaṃ evarūpā parisā vippasannena parisāmaṇḍoti vuccatīti.

Caravaggo dutiyo.

3. Uruvelavaggo

1. Paṭhamauruvelasuttavaṇṇanā

21. Tatiyassa paṭhame uruvelāyanti ettha uruvelāti mahāvelā, mahāvālikarāsīti attho. Atha vā urūti vālukā vuccati, velāti mariyādā. Velātikkamanahetu āhaṭṭa uru uruvelāti evamettha attho daṭṭhabbo. Atīte kira anuppanne buddhe dasasahassā kulaputtā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā tasmīṃ padese viharantā ekadivasam sannipatitvā katikavattaṃ akaṃsu - “kāyakammavacīkammāni nāma paresampi pākāṭāni honti, manokammaṃ pana apākāṭaṃ. Tasmā yo kāmavitakkaṃ vā byāpādavitaṃ vā vihiṃsāvitaṃ vā vitakketi, tassa añño codako nāma natthi. So attanāva attānaṃ codetvā pattapuṭṭena vālukaṃ āharitvā imasmīṃ tṛhāne ākiratu, idamassa daṇḍakamma”nti. Tato paṭṭhāya yo tādisaṃ vitakkaṃ vitakketi, so tattha pattapuṭṭena vālukaṃ ākirati, evaṃ tattha anukkamena mahāvālukaṃ jāto. Tato naṃ pacchimā janatā parikkhipitvā cetiyatṭhānamakāsi, taṃ sandhāya vuttaṃ - “uruvelāti mahāvelā, mahāvālikarāsīti attho”ti. Tameva sandhāya vuttaṃ - “atha vā urūti vālukā vuccati, velāti mariyādā, velātikkamanahetu āhaṭṭa uru uruvelāti evamettha attho daṭṭhabbo”ti.

Najjā nerañjarāya tīreti uruvelagāmaṃ nissāya nerañjarānadītīre viharāmīti dasseti. Ajapālanigrodheti ajapālakā tassa nigrodhassa chāyāya nisīdantipi tiṭṭhantipi, tasmā so ajapālanigrodhotveva saṅkhaṃ gato, tassa heṭṭhāti attho.

Paṭhamābhisambuddhoti sambuddho hutvā paṭhamameva. Udapādīti ayaṃ vitakko pañcame sattāhe udapādi. Kasmā udapādīti? Sabbabuddhānaṃ āciṇṇattā ceva pubbāsevanatāya ca. Tattha pubbāsevanāya pakāsanatthaṃ tittirajātaṃ āharitabbaṃ. Hatthivānaratittirā kira ekasmīṃ padese viharantā “yo amhākaṃ mahallako, tasmīṃ sagāravā viharissāmā”ti nigrodhaṃ dassetvā “ko nu kho amhākaṃ mahallako”ti vīmaṃsantā tittirassa mahallakabhāvaṃ ñatvā tassa

jetṭhāpacāyanakammaṃ katvā aññaṃaññaṃ samaggā sammodamānā viharitvā
saggaparāyaṇā ahesuṃ. Taṃ kāraṇaṃ ñatvā rukkhe adhivatthā devatā imaṃ
gāthamāha -

“Ye vuḍḍhamapacāyanti, narā dhammassa kovidā;
Diṭṭheva dhamme pāsamsā, samparāye ca suggaṭi”ti.

Evamaṃ ahetuṃkatiracchānayaṇiyaṃ nibbattopi tathāgato sagāravavāsaṃ rocesi, idāni
kasmā na rocessatīti. Agāravoti aññaṃsmiṃ gāravarahito, kañci garuṭṭhāne
aṭṭhapetvāti attho. Appatissoti patissayarahito, kañci jetṭhakaṭṭhāne aṭṭhapetvāti
attho. Samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vāti ettha samitapāpabāhitapāpāyeva
samaṇabrāhmaṇā adhippetā. Sakkatvā garuṃ katvāti sakkārañceva katvā
garukāraṇca upaṭṭhapetvā.

Sadevake loketiādīsu saddhiṃ devehi sadevake. Devaggahaṇena cettha
mārabrahmesu gahitesupi māro nāma vasavattī sabbesaṃ upari vasaṃ vatteti,
brahmā nāma mahānubhāvo, ekaṅguliyaṃ ekasmiṃ cakkavāḷasahassee ālokaṃ pharati,
dvīhi dvīsu, dasahi aṅgulīhi dasasu cakkavāḷasahassesu ālokaṃ pharati. So iminā
sīlasampannataroti vattaṃ mā labhantūti samārake sabrahmaketi visuṃ vuttaṃ.
Tathā samaṇā nāma ekanikāyādivasena bahussutā sīlavanto paṇḍitā, brāhmaṇāpi
vatthuvijjādivasena bahussutā paṇḍitā. Te iminā sampannatarāti vattaṃ mā
labhantūti sassamaṇabrāhmaṇiyyā pajāyāti vuttaṃ. Sadevamanussāyāti idaṃ pana
nippadesato dassanattaṃ gahitameva gahetvā vuttaṃ. Apicettha purimāni tīṇi
padāni lokavasena vuttāni, pacchimāni dve pajāvasena. Sīlasampannataranti sīlena
sampannataraṃ, adhiṭṭharanti attho. Ettha ca sīlādayo cattāro dhammā
lokiyalokuttarā kathitā, vimuttiñāṇadassanaṃ lokiyameva. Paccavekkhaṇaññaṃameva
hetuṃ. Pāturahosiṭi “ayaṃ satthā avīceto yāva bhavaggā sīlādīhi attanā adhiṭṭharantaṃ
apassanto ‘mayā paṭividdhanavalokuttaradhammameva sakkatvā upanissāya
viharissāmī’ti cinteti, kāraṇaṃ bhagavā cinteti, atthaṃ vuḍḍhiṃ viṣesaṃ cinteti,
gacchāmiṣsa ussāhaṃ janessāmī”ti cintetvā purato pākaṭo ahosi, abhimukhe aṭṭhāsīti
attho.

Vihaṃsu viharanti cāti ettha yo vadeyya - “viharantīti vacanato paccuppannapi bahū
buddhā”ti, so “bhagavāpi bhante etarahi arahaṃ sammāsambuddho”ti iminā
vacanena paṭibāhitabbo.

“Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati;
Sadevakasmiṃ lokasmiṃ, natthi me paṭipuggalo”ti. -

Ādīhi cassa suttehi aññaṃ buddhānaṃ abhāvo dīpetabbo. Tasmāti yasmā sabbepi
buddhā saddhammagaruno, tasmā. Mahattamabhikaṇṭhatāti mahantabhāvaṃ
patthayaṃmānena. Saram buddhāna sāsanaṃti buddhānaṃ sāsanaṃ sarantena.

Yatoti yasmiṃ kāle. Mahattena samannāgatoti rattaññumahattaṃ vepullamahattaṃ
brahmacariyamahattaṃ lābhaggaṃmahattanti iminā catubbidhena mahattena
samannāgato. Atha me saṅghepi gāravoti atha mayhaṃ saṅghepi gāravo jāto.
Kismiṃ pana kāle bhagavatā saṅghe gāravo katoti? Mahāpajāpatiyā
dussayugadānakāle. Tadā hi bhagavā attano upanītaṃ dussayugaṃ “saṅghe,
gotami, dehi, saṅghe te dinne ahañceva pūjito bhavissāmi saṅgho cā”ti vadanto
saṅghe gāravaṃ akāsi nāma.

2. Dutiyauruvelasuttavaṇṇanā

22. Dutīye sambahulāti bahukā. Brāhmaṇāti huhukkajātikena brāhmaṇena saddhiṃ āgatā brāhmaṇā. Jiṇṇāti jarājiṇṇā. Vuḍḍhāti vayovuddhā. Mahallakāti jātimahallakā. Addhagatāti tayo vaye addhe atikkantā. Sutametanti amhehi sutam etam. Tayidaṃ bho, gotama, tathevāti bho, gotama, etam amhehi sutakāraṇam tathā eva. Tayidaṃ bho, gotama, na sampannamevāti tam etam abhivādanādiakaraṇam ananucchavikameva.

Akālavādītiādīsu akāle vadatīti akālavādī. Asabhāvaṃ vadatīti abhūtavādī. Anattham vadati, no atthanti anatthavādī. Adhammaṃ vadati, no dhammanti adhammavādī. Avinayaṃ vadati, no vinayanti avinayavādī. Anidhānavatīṃ vācam bhāsītāti na hadaye nidhetabbayuttakam vācam bhāsītā. Akālenāti kathetum ayuttakālena. Anapadesanti apadesarahitam, sāpadesam sakāraṇam katvā na katheti. Apariyantavatinti pariyantarahitam, na paricchedam dassetvā katheti. Anatthasamhitanti na lokiyalokuttaraatthanissitam katvā katheti. Bālo therotveva saṅkham gacchatīti andhabālo theroti saṅkham gacchati.

Kālavādītiādīni vuttapaṭipakkhavasena veditabbāni. Paṇḍito therotveva saṅkham gacchatīti paṇḍiccena samannāgatattā paṇḍito, thirabhāvappattiyā theroti saṅkham gacchati.

Bahussuto hotīti bahum assa sutam hoti, navaṅgam satthusāsanaṃ pāḷianusandhipubbāparavasena uggahitam hotīti attho. Sutadharoti sutassa ādhārabhūto. Yassa hi ito gahitam ito palāyati, chiddaghaṭe udakam viya na tiṭṭhati, parisamajjhe ekasuttam vā jātakam vā kathetum vā vācetum vā na sakkoti, ayam na sutadharo nāma. Yassa pana uggahitam buddhavacanaṃ uggahitakālasadisameva hoti, dasapi vīsati vassāni sajjhāyam akarontassa neva nassati, ayam sutadharo nāma. Sutasannicayoti sutassa sannicayabhūto. Yassa hi sutam hadayamañjūsāya sannicitaṃ silāya lekhā viya suvaṇṇapatte pakkhittasīhavasā viya ca tiṭṭhati, ayam sutasannicayo nāma. Dhātāti dhātā paguṇā. Ekaccassa hi uggahitabuddhavacanaṃ dhātam paguṇam niccalikam na hoti, “asukam suttam vā jātakam vā kathehi”ti vutte “sajjhāyivā saṃsanditvā samanuggāhitvā jānissāmī”ti vadati. Ekaccassa dhātam paguṇam bhavaṅgasotasadisam hoti, “asukam suttam vā jātakam vā kathehi”ti vutte uddharitvā tameva katheti. Tam sandhāya vuttam “dhātā”ti. Vacasā paricitāti suddhasaka-vaggadasakapaṇṇāsadasakavasena vācāya sajjhāyitā. Manasānupekkhitāti cittaṇa anupekkhitā. Yassa vācāya sajjhāyitam buddhavacanaṃ manasā cintentassa tattha tattha pākaṭam hoti, mahādīpaṃ jāletvā thitassa rūpagataṃ viya paññāyati, tam sandhāyetam vuttam. Diṭṭhiyā suppaṭividdhāti atthato ca kāraṇato ca paññāya suppaṭividdhā.

Ābhicetasikānanti abhiketoti abhikkantaṃ visuddham cittaṃ vuccati, adhicitam vā, abhiketasi jātāni ābhicetasikāni, abhiketosannissitānīti vā ābhicetasikāni. Diṭṭhadhammasukhavihārānanti diṭṭhadhamme sukhavīhārānaṃ. Diṭṭhadhammoti paccakkho attabhāvo vuccati, tattha sukhavīhārabhūtananti attho. Rūpāvacarajjhānānametaṃ adhivacanaṃ. Tāni hi appetvā nisinnā jhāyino imasmiṃyeva attabhāve asaṃkiliṭṭhanekhammasukham vindanti, tasmā “diṭṭhadhammasukhavīhārānī”ti vuccati. Nikāmalābhīti nikāmena lābhī, attano icchāvasena lābhī, icchiticchitakkhaṇe samāpajjitum samatthoti vuttam hoti. Akicchalābhīti sukheṇeva paccanīkadhamme vikkhambhetvā samāpajjitum

samatthoti vuttaṃ hoti. Akasiralābhīti akasirāṇaṃ lābhī vipulāṇaṃ, yathāparicchedena vuṭṭhātuṃ samatthoti vuttaṃ hoti. Ekacco hi lābhīyeva hoti, na pana icchiticchitakkhaṇe sakkoti samāpajjitum. Ekacco sakkoti tathāsamāpajjitum, pāripanthike ca pana kicchena vikkhambheti. Ekacco tathā ca samāpajjati, pāripanthike ca akiccheneva vikkhambheti, na sakkoti nāḷikayantaṃ viya yathāparicchedeyeva vuṭṭhātuṃ. Yassa pana ayaṃ tivindhāpi sampadā atthi, so “akicchālābhī akasiralābhī”ti vuccati. Āsavānaṃ khayātiādīni vuttatthāneva. Evamidha sīlampi bāhusaccampi khīṇāsavasassa sīlaṃ bāhusaccaṇṇa, jhānānīpi khīṇāsavasassa vaḷaṇṇanakajjhānāni kathitāni. “Āsavānaṃ khayā”tiādīhi pana arahattaṃ kathitaṃ. Phalena cettha maggakiccaṃ pakāsanti veditabbaṃ.

Uddhatenāti uddhaccasahagatena. Samphanti palāpakathaṃ. Asamāhitasāṅkappoti aṭṭhapitasāṅkappo. Magoti magasadiso. Ārāti dūre. Thāvareyyamhāti thāvarabhāvato. Pāpadiṭṭhīti lāmakadiṭṭhi. Anādaroti ādararahito. Sutavāti sutena upagato. Paṭibhānavāti duvidhena paṭibhānena samannāgato. Paññāyatthaṃ vipassatīti sahavipassanāya maggapaññāya catunnaṃ saccānaṃ atthaṃ vinivijjhivā passati. Pāragū sabbadhammānanti sabbesaṃ khandhādidhammānaṃ pāraṃ gato, abhiññāpāragū, pariññāpāragū, pahānapāragū, bhāvanāpāragū, sacchikiriyāpāragū, samāpattipāragūti evaṃ chabbidhena pāragamanena sabbadhammānaṃ pāraṃ pariyosānaṃ gato. Akhiloti rāgakhilādivirahito. Paṭibhānavāti duvidheneva paṭibhānena samannāgato. Brahmacariyassa kevalīti sakalabrahmacariyo. Sesamettha uttānamevāti.

3. Lokasuttavaṇṇanā

23. Tatiye lokoti dukkhasaccaṃ. Abhisambuddhoti ñāto paccakkho kato. Lokasmāti dukkhasaccato. Pahīnoti mahābodhimaṇḍe arahattamaggañāṇena pahīno. Tathāgatassa bhāvitāti tathāgatena bhāvitā.

Evaṃ ettakena tṭhānena catūhi saccehi attano buddhabhāvaṃ kathetvā idāni tathāgatabhāvaṃ kathetum yaṃ, bhikkhaviyādīdimāha. Tattha diṭṭhanti rūpāyatanaṃ. Sutanti saddāyatanaṃ. Mutanti patvā gahetabbato gandhāyatanaṃ rasāyatanaṃ phoṭṭhabbāyatanaṃ. Viññātanti sukhadukkhādi dhammārammaṇaṃ. Pattanti pariyesitvā vā apariyesitvā vā pattaṃ. Pariyesitanti pattaṃ vā appattaṃ vā pariyesitaṃ. Anuvicaritaṃ manasāti cittaṇa anusaṅcaritaṃ.

Tathāgatena abhisambuddhanti iminā etaṃ dasseti - yaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu imassa sadevakassa lokassa nīlaṃ pītakantiādi rūpārammaṇaṃ cakkhudvāre āpāthaṃ āgacchati, “ayaṃ satto imasmiṃ khaṇe imaṃ nāma rūpārammaṇaṃ disvā sumano vā dummano vā majjhatto vā jāto”ti sabbāṃ tathāgatassa evaṃ abhisambuddhaṃ. Tathā yaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu imassa sadevakassa lokassa bherisaddo mudiṅgasaddotiādi saddārammaṇaṃ sotadvāre āpāthaṃ āgacchati, mūlagandho tacagandhotiādi gandhārammaṇaṃ ghānavāre āpāthaṃ āgacchati, mūlaraso khandharasotiādi rasārammaṇaṃ jivhādvāre āpāthaṃ āgacchati, kakkhaḷaṃ mudukantiādi pathavīdhātutejodhātuvāyodhātubhedāṃ phoṭṭhabbārammaṇaṃ kāyadvāre āpāthaṃ āgacchati, “ayaṃ satto imasmiṃ khaṇe imaṃ nāma phoṭṭhabbārammaṇaṃ phusitvā sumano vā dummano vā majjhatto vā jāto”ti sabbāṃ tathāgatassa evaṃ abhisambuddhaṃ. Tathā yaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu imassa sadevakassa lokassa sukhadukkhādi dhammārammaṇaṃ manodvārassa āpāthaṃ āgacchati, “ayaṃ satto imasmiṃ khaṇe imaṃ nāma

dhammārammaṇaṃ vijānitvā sumano vā dummano vā majjhatto vā jāto”ti sabbam tathāgatassa evaṃ abhisambuddhaṃ. Yañhi, bhikkhave, imesaṃ sabbasattānaṃ diṭṭhaṃ sutam mutam viññātam, tattha tathāgatena adiṭṭhaṃ vā asutam vā amutam vā aviññātam vā natthi, imassa pana mahājanassa pariyesitvā appattampi atthi, apariyesitvā appattampi atthi, pariyesitvā pattampi atthi, apariyesitvā pattampi atthi, sabbampi tathāgatassa appattam nāma natthi ñāṇena asacchikataṃ.

Tasmā tathāgatoti vuccatīti yaṃ yathā lokena gataṃ, tassa tatheva gatattā tathāgatoti vuccati. Pāliyaṃ pana “abhisambuddha”nti vuttam, taṃ gatasaddena ekatthaṃ. Iminā nayena sabbavāresu tathāgatoti nigamassa attho veditabbo. Tassa yutti ekapuggalavaṇṇanāyaṃ tathāgatasaddavittāre vuttāyeva. Apicettha aññadatthūti ekaṃsatthe nipāto. Dakkhatīti daso. Vasaṃ vattetīti vasavattī.

Sabbam lokaṃ abhiññāti tedhātukaṃ lokasannivāsaṃ jānitvā. Sabbam loke yathātathanti tasmiṃ tedhātukalokasannivāse yaṃkiñci neyyaṃ, sabbam taṃ yathātathaṃ aviparītaṃ jānitvā. Viṣaṃyuttoti catunnaṃ yogānaṃ pahānena viṣaṃyutto. Anūpayoti taṇhādiṭṭhiupayehi virahito. Sabbābhībhūti rūpādīni sabbārammaṇāni abhibhavitvā tīhito. Dhīroti dhitisampanno.

Sabbaganthappamocanoti sabbe cattāropi ganthe mocetvā tīhito. Phuṭṭhassāti phuṭṭhā assa. Idañca karaṇatthe sāmivacanaṃ. Paramā santīti nibbānaṃ. Tañhi tena ñāṇaphusanena phuṭṭhaṃ. Tenevāha - nibbānaṃ akutobhayanti. Atha vā paramāsantīti uttamā santi. Katarā sāti? Nibbānaṃ. Yasmā pana nibbāne kutoci bhayaṃ natthi, tasmā taṃ akutobhayanti vuccati. Vimutto upadhisāṅkhayeti upadhisāṅkhayasaṅkhāte nibbāne tadārammaṇāya phalavimuttiyā vimutto. Sīho anuttaroti parissayānaṃ sahanatṭhena kilesānañca hiṃsanatṭhena tathāgato anuttaro sīho nāma. Brahmanti seṭṭhaṃ. Itīti evaṃ tathāgatassa guṇe jānitvā. Saṅgammāti samāgantvā. Taṃ namassantīti taṃ tathāgataṃ te saraṇaṃ gatā namassanti. Idāni yaṃ vadantā te namassanti, taṃ dassetuṃ dantotiādi vuttam. Taṃ uttānatthamevāti.

4. Kāḷakārāmasuttavaṇṇanā

24. Catutthaṃ atthuppattiyaṃ nikkhittaṃ. Katarāya atthuppattiyanti?

Dasabalaguṇakathāya. Anāthapiṇḍikassa kira dhītā cūḷasubhaddā “sāketanagare kāḷakaseṭṭhiputtassa gehaṃ gacchissāmī”ti satthāraṃ upasaṅkamtivā, “bhante, ahaṃ micchādiṭṭhikakulaṃ gacchāmi. Sace tattha sakkāraṃ labhissāmi, ekasmiṃ purise pesiyamāne papañco bhavissati, maṃ āvajjeyyātha bhagavā”ti paṭiññaṃ gahetvā agamāsi. Seṭṭhi “suṇisā me āgatā”ti maṅgalaṃ karontova bahuṃ khādanīyabhojanīyaṃ paṭiyādetvā pañca acelakasatāni nimantesi. So tesu nisinnesu “dhītā me āgantvā arahante vandatū”ti cūḷasubhaddāya pesesi. Āgataphalā ariyasāvikā arahanteti vuttamatteyeva “lābhā vata me”ti utṭhahitvā gatā te nissirikadassane acelake disvāva “samaṇā nāma na evarūpā honti, tāta, yesaṃ neva ajjhataṃ hirī, na bahiddhā ottappaṃ atthī”ti vatvā “na ime samaṇā, dhīdhi”ti kheḷaṃ pādetvā nivattitvā attano vasanaṭṭhānameva gatā.

Tato acelakā “mahāseṭṭhi kuto te evarūpā kālakaṇṇī laddhā, kiṃ sakalajambudīpe aññā dārikā natthī”ti seṭṭhiṃ paribhāsimsu. So “ācariyā jānitvā vā kataṃ hotu ajānitvā vā, ahamettha jānissāmī”ti acelake uyyojetvā subhaddāya santikaṃ gantvā “amma, kasmā evarūpaṃ akāsi, kasmā arahante lajjāpesī”ti āha. Tāta, arahantā nāma evarūpā na hontīti. Atha naṃ so āha -

“Kīdisā samaṇā tuyhaṃ, bālhaṃ kho ne pasamsasi;
Kiṃsīlā kiṃsamācārā, taṃ me akkhāhi pucchitā”ti.

Sā āha -

“Santindriyā santamanā, santatejā guṇamaggasaṇṭhitā;
Okkhittacakkhū mitabhāṇī, tādīsā samaṇā mama.

“Vasanti vanamogayha, nāgo chetvāva bandhanaṃ;
Ekakiyā adutiyā, tādīsā samaṇā mamā”ti.

Evañca pana vatvā seṭṭhissa pure ṭhatvā tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ kathesi. Seṭṭhi tassā vacanaṃ sutvā “yadi evaṃ, tava samaṇe ānetvā maṅgalaṃ karomā”ti. Sā pucchi “kadā karissatha, tātā”ti. Seṭṭhi cintesi - “katipāhaccayenāti vutte pesetvā pakkosāpeyyā”ti. Atha naṃ “sve amma”ti āha. Sā sāyanhasamaye uparipāsādaṃ āruya mahantaṃ pupphasamuggaṃ gahetvā satthu guṇe anussarivā aṭṭha pupphamuṭṭhiyo dasabalassa vissajjetvā añjaliṃ paggayha namassamānā aṭṭhāsi. Evañca avaca - “bhagavā sve pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Tāni pupphāni gantvā dasabalassa matthake vitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Satthā āvajjento taṃ kārāṇaṃ addasa. Dhammadesanāpariyosāne anāthapiṇḍikamahāseṭṭhi dasabalaṃ vanditvā “sve, bhante, pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ mama gehe bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Cūḷasubhaddāya nimantitamha seṭṭhīti. Na, bhante, kañci āgataṃ passāmāti. Āma, seṭṭhi, saddhā pana upāsikā dūre yojanasatamatthakepi yojanasahassamatthakepi ṭhitā himavanto viya paññāyatīti vatvā -

“Dūre santo pakāsentī, himavantova pabbato;
Asantettha na dissanti, rattiṃ khittā yathā sarā”ti. -

Imaṃ gāthamāha. Anāthapiṇḍiko “bhante, mama, dhītu saṅgahaṃ karoṭhā”ti vanditvā pakkāmi.

Satthā ānandattheraṃ āmantesi - “ahaṃ, ānanda, sāketāṃ gamissāmi, pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ salākaṃ dehi. Dadanto ca chaḷabhiññānaṃyeva dadeyyāsi”ti. Thero tathā akāsi. Cūḷasubhaddā rattibhāgasamanantare cintesi - “buddhā nāma bahukiccā bahukaraṇīyā, maṃ sallakkheyya vā na vā, kiṃ nu kho karissāmi”ti. Tasmīṃ khaṇe vessavaṇo mahārājā cūḷasubhaddāya kathesi - “bhadde, mā kho tvaṃ vimaṇā ahosi, mā dummanā. Adhivutthaṃ te bhagavatā svātanāya bhattaṃ saddhiṃ bhikkhusaṅghenā”ti. Sā tuṭṭhapahaṭṭhā dānameva saṃvidahi. Sakkopi kho devarājā vissakammaṃ āmantesi - “tāta, dasabalo cūḷasubhaddāya santikaṃ sāketanagaraṃ gacchissati, pañca kūṭāgārasatāni māpehi”ti. So tathā akāsi. Satthā pañcahi chaḷabhiññasatehi parivuto kūṭāgārayānena maṇivaṇṇaṃ ākāsaṃ vilikhanto viya sāketanagaraṃ agamāsi.

Subhaddā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā satthāraṃ vanditvā āha - “bhante, mayhaṃ sasurapakkho micchādītṭhiko, sādhu tesāṃ anucchavikadhammaṃ kathethā”ti. Satthā dhammaṃ desesi. Kāḷakaseṭṭhi sotāpanno hutvā attano uyyānaṃ dasabalassa adāsi. Acelakā “amhākaṃ paṭhamāṃ dinna”nti nikkhamituṃ na icchanti. “Gacchatha nīharitabbaniyāmena te nīharathā”ti sabbe

nīharāpetvā tattheva satthu vihāraṃ kāretvā brahmadeyyaṃ katvā udakaṃ pātesi. So kāḷakena kārītātāya kāḷakārāmo nāma jāto. Bhagavā tasmīṃ samaye tattha viharati. Tena vuttaṃ - “sāke te viharati kāḷakārāme”ti.

Bhikkhū āmantesīti pañcasate bhikkhū āmantesi. Te kira sāketanagaravāsino kulaputtā satthu dhammadesanaṃ sutvā satthu santike pabbajitvā upaṭṭhānasālāya nisinnā “aho buddhaguṇā nāma mahantā, evarūpaṃ nāma micchādiṭṭhikaṃ kāḷakasetṭhiṃ diṭṭhito mocetvā sotāpattiphalaṃ pāpetvā sakalanagaraṃ satthārā devalokasadisamaṃ kata”nti dasabalassa guṇaṃ kathenti. Satthā tesamaṃ guṇaṃ kathentānaṃ cittaṃ upaparikkhitvā - “mayi gate mahatī desanā samuṭṭhissati, desanāpariyosāne ca ime pañcasatā bhikkhū arahatte patitṭhahissanti, mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā kampissatī”ti dhammasabhaṃ gantvā paññattavarabuddhāsane nisinna te bhikkhū ādiṃ katvā yaṃ, bhikkhave, sadevakassa lokassatī imaṃ desanaṃ ārabhi. Evamidamaṃ suttaṃ guṇakathāya nikkhittanti veditabbaṃ.

Tattha “tamamaṃ jānāmī”ti padapariyosāne mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā akampittha. Abbhaññāsinti abhāññāsīṃ, jāninti attho. Veditanti pākaṃ katvā ñātaṃ. Iminā etaṃ dasseti - aññe jānantiyeva, mayā pana pākaṃ katvā veditanti. Imehi tīhi padehi sabbaññutabhūmi nāma kathitā. Taṃ tathāgato na upaṭṭhāsīti taṃ chadvārikaṃ ārammaṇaṃ tathāgato taṇhāya vā diṭṭhiyā vā na upaṭṭhāsīti na upagañchi. Ayañhi passati bhagavā cakkhunā rūpaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto so bhagavā. Suṇāti bhagavā sotena saddaṃ. Ghāyati bhagavā ghānena gandhaṃ. Sāyati bhagavā jivhāya rasaṃ. Phusati bhagavā kāyena photoṭṭhabbaṃ. Vijānāti bhagavā manasā dhammaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto so bhagavā. Tena vuttaṃ - “taṃ tathāgato na upaṭṭhāsī”ti. Iminā padena khīṇāsavabhūmi kathitāti veditabbā.

Taṃ mamaṃsa musāti taṃ me vacanaṃ musāvādo nāma bhavēyya. Taṃ passa tādīsamevāti tampi musāvādo bhavēyya. Taṃ mamaṃsa kalīti taṃ vacanaṃ mayhaṃ doso bhavēyyāti attho. Ettāvataṃ saccabhūmi nāma kathitāti veditabbā.

Daṭṭhā daṭṭhabbanti disvā daṭṭhabbaṃ. Diṭṭhaṃ na maññatīti taṃ diṭṭhaṃ rūpāyatanaṃ “ahaṃ mahājanena diṭṭhameva passāmī”ti taṇhāmānadiṭṭhīhi na maññati. Adiṭṭhaṃ na maññatīti “ahaṃ mahājanena adiṭṭhameva etaṃ passāmī”ti evampi taṇhādīhi maññanāhi na maññati. Daṭṭhabbaṃ na maññatīti “mahājanena diṭṭhaṃ passāmī”ti evampi tāhi maññanāhi na maññati. Daṭṭhabbañhi adiṭṭhampi hotiyeva. Evarūpāni hi vacanāni tīsupi kālesu labbhanti, tenassa attho vutto. Daṭṭhāraṃ na maññatīti passitāraṃ ekasattaṃ nāma tāhi maññanāhi na maññatīti attho. Sesaṭṭhānesupi imināva nayena attho veditabbo. Iminā ettakena ṭhānena suññatābhūmi nāma kathitā.

Iti kho, bhikkhaveti evaṃ kho, bhikkhave. Tādīyeva tādīti tādītā nāma ekasadisatā. Tathāgato ca yādiso lābhādīsu, tādīsova alābhādīsu. Tena vuttaṃ - “lābhēpi tādī, alābhēpi tādī. Yasepi tādī, ayasepi tādī. Nindāyapi tādī, pasamsāyapi tādī. Sukhēpi tādī, dukkhēpi tādī”ti. Imāya tādītāya tādī. Tamhā ca pana tādīmhāti tato tathāgatātādīto añño uttaritaro vā paṇītataro vā tādī natthīti ettāvataṃ tādībhūmi nāma kathitā. Imāhi pañcabhūmihi desanaṃ niṭṭhāpentassa pañcasupi ṭhānesu

mahāpathavī sakkhibhāvena akampittha. Desanāpariyosāne te pañcasate adhunāpabbajite kulaputte ādiṃ katvā taṃ thānaṃ pattānaṃ devamanussānaṃ caturāsīti pāṇasahassāni amatapānaṃ pivimsu.

Bhagavāpi suttaṃ niṭṭhāpetvā gāthāhi kūṭaṃ gaṇhanto yaṃkiñcītiādimāha. Tattha ajjhositāṃ saccamutaṃ paresanti paresaṃ saddhāya parapattiyāyanāya saccamutanti maññitvā ajjhositāṃ gilitvā pariniṭṭhāpetvā gahitaṃ. Sayasaṃvutesūti sayameva saṃvaritvā piyāyitvā gahitagahaṇesu, diṭṭhigatikesūti attho. Diṭṭhigatikā hi sayāṃ saṃvutāti vuccanti. Saccāṃ musā vāpi paraṃ daheyyāti tesu sayāṃ saṃvutasaṅkhātesu diṭṭhigatikesu tathāgato tādī tesāṃ ekampi vacanaṃ “idameva saccāṃ moghamañña”nti evaṃ saccāṃ musā vāpi paraṃ uttamaṃ katvā na odaheyya, na saddaheyya, na pattiyāyeyya. Etañca sallanti etaṃ diṭṭhisallaṃ. Paṭikacca disvāti puretaraṃ bodhimūleyeva disvā. Visattāti laggā lagitā palibuddhā. Jānāmi passāmi tatheva etanti yathāyaṃ pajā ajjhositā gilitvā pariniṭṭhāpetvā visattā laggā lagitā, evaṃ ahampi jānāmi passāmi. Tathā evaṃ yathā etāya pajāya gahitanti evaṃ ajjhositāṃ natthi tathāgatānanti attho.

5. Brahmācariyasuttavaṇṇanā

25. Pañcame janakuhanatthanti tīhi kuhanavattūhi janassa kuhanatthāya. Na janalapanatthanti na janassa upalāpanatthaṃ. Na lābhasakkārasilokānisamsatthanti na cīvarādithutivacanatthaṃ. Na itivādappamokkhānisamsatthanti na tena tena kāraṇena katavādānisamsatthaṃ, na vādassa pamokkhānisamsatthaṃ. Na iti maṃ jano jānātūti na “evaṃ kira esa bhikkhu, evaṃ kira esa bhikkhū”ti janassa jānanatthāya. Saṃvaratthanti pañcahi saṃvarehi saṃvaraṇatthāya. Pahānatthanti tīhi pahānehi pajahanatthāya. Virāgatthanti rāgādīnaṃ virajjanatthāya. Nirodhatthanti tesāmyeva nirujjhanatthāya. Anītiṃhanti itihaparivajjitaṃ, aparapattiyanti attho. Nibbānogadhaḡāminanti nibbānassa antogaḡaṃaṃ. Maggabrahmacariyañhi nibbānaṃ ārammaṇaṃ karitvā nibbānassa antoyeva vattati pavattati. Paṭipajjantīti duvidhampi paṭipajjanti. Imasmim̐ sutte vaṭṭavivaṭṭaṃ kathetvā gāthāsu vivaṭṭameva kathitaṃ.

6. Kuhasuttavaṇṇanā

26. Chaṭṭhe kuhāti kuhakā. Thaddhāti kodhena ca mānena ca thaddhā. Lapāti upalāpakā. Siṅgīti “tattha katamaṃ siṅgaṃ, yaṃ siṅgaṃ siṅgaratā cāturatā cāturiyaṃ parikkhattatā pārikkhattiya”nti evaṃ vuttehi siṅgasadisehi pākāṭakilesehi samannāgatā. Unnaḡāti uggaṭanaḡā tucchamānaṃ ukkhipitvā ṭhitā. Asamāhitāti cittekaggamattassāpi alābhino. Na me te, bhikkhave, bhikkhū māmakāti te mayhaṃ bhikkhū mama santakā na honti. “Te mayha”nti idaṃ pana satthāraṃ uddissa pabbajitattā vuttaṃ. Te kho me, bhikkhave, bhikkhū māmakāti idhāpi meti attānaṃ uddissa pabbajitattā vadati, sammāpaṭipannattā pana “māmakā”ti āha. Vuddhiṃ virūḡhiṃ vepullaṃ āpajjantīti sīlādīhi guṇehi vaḡḡdhanato vuddhiṃ, niccalabhāvena virūḡhiṃ, sabbattha patthaṭatāya vepullaṃ pāpuṇanti. Te panete yāva arahattamaggā viruhanti, arahattaphalaṃ patte virūḡhā nāma honti. Iti imasmim̐ suttepi gāthāsupi vaṭṭavivaṭṭameva kathitaṃ.

7. Santuṭṭhisuttavaṇṇanā

27. Sattame appānīti parittāni. Sulabhānīti sukkena laddhabbāni, yattha katthaci sakkā honti labhitaṃ. Anavajjānīti niddosāni. Piṇḍiyālopabhojananti jaṅghāpiṇḍiyabalena caritvā ālopamattaṃ laddhaṃ bhojanaṃ. Pūtimuttanti yaṃkiñci muttaṃ. Yathā hi suvaṇṇavaṇṇopi kāyo pūtikāyoti vuccati, evaṃ abhinavampi muttaṃ pūtimuttameva.

Vighātoti vigataghāto, cittassa dukkhaṃ na hotīti attho. Disā nappaṭihaññatīti yassa hi “asukaṭṭhānaṃ nāma gato cīvarādīni labhissāmī”ti cittaṃ uppajjati, tassa disā paṭihaññati nāma. Yassa evaṃ na uppajjati, tassa nappaṭihaññati nāma. Dhammāti paṭipattidhammā. Sāmaññassānulomikāti samaṇadhammassa anulomā. Adhiggaḥitāti sabbete tuṭṭhacittassa bhikkhuno adhiggaḥitā honti antogatā na paribāhirāti.

8. Ariyavaṃsasuttavaṇṇanā

28. Aṭṭhamassa ajjhāsayiko nikkhepo. Imaṃ kira mahāariyavaṃsasuttantaṃ bhagavā jetavanamahāvihāre dhammasabhāyaṃ paññattavarabuddhāsane nisinno attanopi parapuggalānampi ajjhāsayavasena parivāretvā nisinnāni cattālīsa bhikkhusahassāni, “bhikkhave”ti āmantetvā cattārome, bhikkhave, ariyavaṃsāti ārabhi. Tattha ariyavaṃsāti ariyānaṃ vaṃsā. Yathā hi khattiyavaṃso brāhmaṇavaṃso vessavaṃso suddavaṃso samaṇavaṃso kulavaṃso rājavaṃso, evaṃ ayampi aṭṭhamo ariyavaṃso ariyatanti ariyapavenī nāma hoti. So kho panāyaṃ ariyavaṃso imesaṃ vaṃsānaṃ mūlagandhādīnaṃ kālānusārīgandhādayo viya aggamakkhāyati.

Ke pana te ariyā, yesaṃ ete vaṃsāti? Ariyā vuccanti buddhā ca paccekabuddhā ca tathāgatasāvakā ca, etesaṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā. Ito pubbe hi sataśahassakappādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake taṇhaṅkaro, medhaṅkaro, saraṇaṅkaro, dīpaṅkaroti cattāro buddhā uppannā, te ariyā, tesāṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā. Tesāṃ buddhānaṃ parinibbānato aparabhāge asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā koṇḍañño nāma buddho uppanno...pe... imasmiṃ kappe kakusandho, koṇāgamano, kassapo, amhākaṃ bhagavā gotamoti cattāro buddhā uppannā, tesāṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā. Apica atītānāgatapaccuppannānaṃ sabbabuddha-paccekabuddha-buddhasāvakānaṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā.

Te kho panete aggañña aggāti jānitabbā, rattañña dīgharattaṃ pavattāti jānitabbā, vaṃsañña vaṃsāti jānitabbā. Porāṇa na adhunuppattikā. Asaṃkiṇṇā avikiṇṇā anapanītā. Asaṃkiṇṇapubbā atītābuddhehipi na saṃkiṇṇapubbā, “ki imehī”ti na apanītapubbā. Na saṃkiyāntīti idānīpi na apanīyanti. Na saṃkiyissantīti anāgatabuddhehipi na apanīyissanti. Ye loke viññū samaṇabrāhmaṇā, tehi appaṭikuṭṭhā, samaṇehi brāhmaṇehi viññūhi aninditā agarahitā.

Santuṭṭho hotīti paccayasantosavasena santuṭṭho hoti. Itarītareṇāti na thūlasukhumalūkhapaṇītathirajjñānaṃ yena kenaci, atha kho yathāladhādīnaṃ itarītareṇa yena kenaci santuṭṭho hotīti attho. Cīvarasmiñhi tayo santosā yathālābhasantoso yathābalasantoso yathāsārūppasantosoti. Piṇḍapātādīsūpi eseṇa nayo. Tesāṃ vitthārakathā “santuṭṭhassa, bhikkhave, anuppannā ceva kusalā dhammā uppajjantī”ti imasmiṃ sutte vuttanayeneva veditabbā. Iti ime tayo santose sandhāya “santuṭṭho hoti itarītareṇa cīvareṇa, yathāladhādīsū yena kenaci cīvareṇa santuṭṭho hotī”ti vuttaṃ.

Ettha ca cīvaraṃ jānitabbam, cīvarakkhettaṃ jānitabbam, paṃsukūlaṃ jānitabbam, cīvarasantoso jānitabbo, cīvarappaṭisaṃyuttāni dhutaṅgāni jānitabbāni. Tattha cīvaraṃ jānitabbanti khomādīni cha cīvarāni dukūlādīni cha anulomacīvarāni jānitabbāni. Imāni dvādasa kappiyacīvarāni. Kusacīraṃ, vākacīraṃ, phalakacīraṃ, kesakambalaṃ, vāḷakambalaṃ, potthako, cammaṃ, ulūkapakkaṃ, rukkhadussaṃ, latādussaṃ, erakadussaṃ, kadalidussaṃ, veḷudussanti evamādīni pana akappiyacīvarāni.

Cīvarakkhettanti “saṅghato vā gaṇato vā ñātito vā mittato vā attano vā dhanena, paṃsukūlaṃ vā”ti evaṃ uppajjanato cha khetṭāni, aṭṭhannañca mātikānaṃ vasena aṭṭha khetṭāni jānitabbāni.

Paṃsukūlanti sosānikaṃ, pāpaṇikaṃ, rathiyaṃ, saṅkārakūṭakaṃ, sotthiyaṃ, sinānaṃ, titthaṃ, gatapaccāgataṃ, aggidaḍḍhaṃ, gokhāyitaṃ, upacikakhāyitaṃ, undūrakhāyitaṃ, antacchinnaṃ, dasacchinnaṃ, dhajāhaṭaṃ, thūpaṃ, samaṇacīvaraṃ, sāmuddiyaṃ, ābhisekiyaṃ, panthikaṃ, vātāhaṭaṃ, iddhimayaṃ, devadattiyanti tevīsati paṃsukūlāni veditabbāni. Ettha ca sotthiyanti gabbhamalaharaṇaṃ. Gatapaccāgatanti matakasārīraṃ pārupitvā susānaṃ netvā ānītacīvaraṃ. Dhajāhaṭanti dhajaṃ ussāpetvā tato ānītaṃ. Thūpanti vammike pūjītacīvaraṃ. Sāmuddiyanti samuddavīcihi thalaṃ pāpitaṃ. Panthikanti panthaṃ gacchantehi corabhayena pāsāṇehi koṭṭetvā pārutacīvaraṃ. Iddhimayanti ehibhikkhucīvaraṃ. Sesam pākaṭamevāti.

Cīvarasantosoti vīsati cīvarasantosā - cīvare vitakkasantoso, gamanasantoso, pariyesanasantoso, paṭilābhasantoso, mattapaṭiggahaṇasantoso, loluppavivajjanasantoso, yathālābhasantoso, yathābalasantoso, yathāsāruppasantoso, udakasantoso, dhovanasantoso, karaṇasantoso, parimāṇasantoso, suttasantoso, sibbanasantoso, rajanasantoso, kappasantoso, paribhogasantoso, sannidhiparivajjanasantoso, vissajjanasantosoti.

Tattha sādakabhikkhunā temāsaṃ nibaddhavāsaṃ vasitvā ekamāsamattaṃ vitakketuṃ vaṭṭati. So hi pavāretvā cīvaramāse cīvaraṃ karoti, paṃsukūlika ḍḍhamāseneva karoti. Idaṃ māsaddhamāsamattaṃ vitakkanaṃ vitakkasantoso nāma. Vitakkasantosena pana santuṭṭhena bhikkhunā pācīnakaṇḍarājivāsikapāṃsukūlikattherasadisena bhavitabbam.

Thero kira “cetiyaṃ pabbatavihāre cetiyaṃ vandissāmī”ti āgato cetiyaṃ vanditvā cintesi - “mayhaṃ cīvaraṃ jiṇṇaṃ, bahūnaṃ vasanaṭṭhāne labhissāmī”ti. So mahāvihāraṃ gantvā saṅghattheraṃ disvā vasanaṭṭhānaṃ pucchitvā tattha vuttho punadivase cīvaraṃ ādāya āgantvā therāṃ vandī. Thero “kiṃ, āvuso”ti āha. Gāmadvāraṃ, bhante, gamissāmīti. Ahampāvuso, gamissāmīti. Sādhu, bhanteti gacchanto mahābodhidvārakoṭṭhake ṭhatvā “puñṇavantānaṃ vasanaṭṭhāne manāpaṃ labhissāmī”ti cintetvā “aparissuddho me vitakko”ti tatova paṭinivatti. Punadivase ambaṅgaṇasamīpato, punadivase mahācetiyaṃ uttaradvārato tattheva paṭinivattitvā catutthadivase therassa santikaṃ agamāsi. Thero “imassa bhikkhuno vitakko na parisuddho bhavissatī”ti cīvaraṃ gahetvā tena saddhiṃyeva pañhaṃ pucchamāno gāmaṃ pāvisi. Tañca rattim eko manusso uccārapalibuddho sāṭakeyeva vaccaṃ katvā taṃ saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi. Paṃsukūlikatthero taṃ nīlamakkhikāhi samparikiṇṇaṃ disvā añjaliṃ paggahehi. Mahāthero “kiṃ, āvuso, saṅkāraṭṭhānassa añjaliṃ paggaṇhāsī”ti. Nāhaṃ, bhante, saṅkāraṭṭhānassa añjaliṃ paggaṇhāmi,

mayhaṃ pitu dasabalassa paggaṇhāmi, puṇṇadāsiyā sarīraṃ pārupitvā chaḍḍitaṃ paṃsukūlaṃ tumbamatte pāṇake vidhunitvā susānato gaṇhantena dukkarataraṃ kataṃ, bhanteti. Mahāthero “parisuddho vitakko paṃsukūlikassā”ti cintesi. Paṃsukūlikattheropi tasmiṃyeva tḥāne tḥito vipassanaṃ vaḍḍhetvā tīṇi phalāni patto taṃ sāṭakaṃ gahetvā cīvaraṃ katvā pārupitvā pācīnakhaṇḍarājīṃ gantvā aggaḥphalaṃ arahattaṃ pāpuṇi.

Cīvaratthāya gacchantassa pana “kattha labhissāmī”ti acintetvā kammaṭṭhānasīseneva gamanaṃ gamanasantoso nāma. Pariyesantassa pana yena vā tena vā saddhiṃ apariyesitvā lajjīṃ pesalaṃ bhikkhuṃ gahetvā pariyesanaṃ pariyesanasantoso nāma. Evaṃ pariyesantassa āhāriyamānaṃ cīvaraṃ dūrato disvā “etaṃ manāpaṃ bhavissati, etaṃ amanāpa”nti evaṃ avitakketvā thūlasukhumādīsu yathāladdheneva santussanaṃ paṭilābhasantoso nāma. Evaṃ laddhaṃ gaṇhantassāpi “ettakaṃ dupaṭṭassa bhavissati, ettakaṃ ekapaṭṭassā”ti attano pahonakamatteneva santussanaṃ mattapaṭiggahaṇasantoso nāma. Cīvaraṃ pariyesantassa pana “asukassa gharadvāre manāpaṃ labhissāmī”ti acintetvā dvārapaṭipāṭiyā caraṇaṃ loluppavivajjanasantoso nāma.

Lūkhapaṇītesu yena kenaci yāpetuṃ sakkontassa yathāladdheneva yāpanaṃ yathālābhasantoso nāma. Attano thāmaṃ jānitvā yena yāpetuṃ sakkoti, tena yāpanaṃ yathābalasantoso nāma. Manāpaṃ aññassa datvā attanā yena kenaci yāpanaṃ yathāsāruppasantoso nāma.

“Kattha udakaṃ manāpaṃ, kattha amanāpa”nti avicāretvā yena kenaci dhovanūpāgena udakena dhovanaṃ udakasantoso nāma. Paṇḍumattikagerukapūtipaṇṇarasakiliṭṭhāni pana udakāni vajjetuṃ vaṭṭati. Dhovantassa pana muggarādīhi apaharivā hatthehi madditvā dhovanaṃ dhovanasantoso nāma. Tathā asujjhantaṃ paṇṇāni pakkipitvā tāpitaudakenāpi dhovituṃ vaṭṭati. Evaṃ dhovitvā karontassa “idaṃ thūlaṃ, idaṃ sukhuma”nti akopetvā pahonakanīhāreneva karaṇaṃ karaṇasantoso nāma. Timaṇḍalapaticchādanamattasseva karaṇaṃ parimāṇasantoso nāma. Cīvarakaraṇatthāya pana manāpaṃ suttaṃ pariyesissāmīti avicāretvā rathikādīsu vā devaṭṭhāne vā āharitvā pādamūle vā tḥapitaṃ yaṃkiñcideva suttaṃ gahetvā karaṇaṃ suddhasantoso nāma.

Kusibandhanakāle pana aṅgulamatte satta vāre na vijjhitaḥḥaṃ. Evaṃ karontassa hi yo bhikkhu sahāyo na hoti, tassa vattabhedopi natthi. Tivaṅgulamatte pana satta vāre vijjhitaḥḥaṃ. Evaṃ karontassa maggappaṭipannanāpi sahāyena bhavitaḥḥaṃ. Yo na hoti, tassa vattabhedo. Ayaṃ sibbanasantoso nāma. Rajantena pana kālakacchakādīni pariyesantena na caritaḥḥaṃ, somavakkalādīsu yaṃ labhati, tena rajitaḥḥaṃ. Alabhantena pana manussehi araṇṇe vākaṃ gahetvā chaḍḍitarajanaṃ vā bhikkhūhi pacitvā chaḍḍitakasaṭaṃ vā gahetvā rajitaḥḥaṃ. Ayaṃ rajanasantoso nāma. Nīlakaddamakālasāmesu yaṃkiñci gahetvā hatthipitṭhe nisinnassa paññāyamānakappakaraṇaṃ kappasantoso nāma.

Hirikopīnappaṭicchādanamattavasena paribhuñjanaṃ paribhogasantoso nāma. Dussaṃ pana labhitvā suttaṃ vā sūciṃ vā kāraḥḥaṃ vā alabhantena tḥapetuṃ vaṭṭati, labhantena na vaṭṭati. Katampi sace antevāsikādīnaṃ dātukāmo hoti, te ca asannihitā, yāva āgamanā tḥapetuṃ vaṭṭati. Āgataṃ dātva dātvaḥḥaṃ. Dātuṃ asakkontena adhiṭṭhātaḥḥaṃ. Aññasmīṃ cīvare sati paccattharaṇampi adhiṭṭhātuṃ

vaṭṭati. Anadhiṭṭhitameva hi sannidhi hoti, adhiṭṭhitam na hotīti mahāsīvatthero āha. Ayaṃ sannidhiparivajjanasantoso nāma. Vissajjentena pana na mukhaṃ oloketvā dātabbam, sārāṇiyadhamme ṭhatvā vissajjetabbanti ayaṃ vissajjanasantoso nāma.

Cīvarappaṭisaṃyuttāni dhutaṅgāni nāma paṃsukūlikaṅgañceva tecīvarikaṅgañca. Tesam vitthārakathā visuddhimagge veditabbā. Iti cīvarasantosamahāriyavaṃsam pūrayamāno bhikkhu imāni dve dhutaṅgāni gopeti. Imāni gopento cīvarasantosamahāriyavaṃsavasena santuṭṭho hotīti.

Vaṇṇavādīti eko santuṭṭho hoti, santosassa vaṇṇam na katheti. Eko na santuṭṭho hoti, santosassa vaṇṇam katheti. Eko neva santuṭṭho hoti, na santosassa vaṇṇam katheti. Eko santuṭṭho ceva hoti, santosassa ca vaṇṇam katheti. Taṃ dassetuṃ “itarītaracīvarasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī”ti vuttaṃ.

Anesananti dūteyyapahinagamanānuyogapabhedam nānappakāram anesanaṃ. Appatirūpanti ayuttaṃ. Aladdhā cāti alabhitvā. Yathā ekacco “katham nu kho cīvaram labhissāmī”ti puññavantehi bhikkhūhi saddhiṃ ekato hutvā kohaññaṃ karonto uttasati paritassati, santuṭṭho bhikkhu evaṃ aladdhā cīvaram na paritassati. Laddhā cāti dhammena samena labhitvā. Agadhitoti vigatalobhagiddho. Amucchitoti adhimattataṇhāya muccham anāpanno. Anajjhoppaṇnoti taṇhāya anotthato apariyonaddho. Ādīnavadassāvīti anesanāpattiyañca gedhitaparibhoge ca ādīnavam passamāno. Nissaraṇapaññoti “yāvadeva sītassa paṭighātāyā”ti vuttaṃ nissaraṇameva pajānanto.

Itarītaracīvarasantuṭṭhiyāti yena kenaci cīvarena santuṭṭhiyā. Nevattānukkaṃsetīti “ahaṃ paṃsukūliko, mayā upasampadamāḷeyeva paṃsukūlikaṅgam gahitaṃ, ko mayā sadiso atthī”ti attukkaṃsanaṃ na karoti. No paraṃ vambhetīti “ime panaññe bhikkhū na paṃsukūlikā”ti vā, “paṃsukūlikaṅgamattampi etesaṃ natthī”ti vā evaṃ paraṃ na vambheti. Yo hi tattha dakkhoti yo tasmim cīvarasantose vaṇṇavādādīsū vā dakkho cheko byatto. Analasoti sātaccakiriyāya ālasiyavirahito. Sampajāno paṭissatoti sampajānapaññāya ceva satiyā ca yutto. Ariyavaṃse ṭhitoti ariyavaṃse patiṭṭhito.

Itarītarena piṇḍapātenāti yena kenaci piṇḍapātena. Etthāpi piṇḍapāto jānitabbo, piṇḍapātakkhettaṃ jānitabbam, piṇḍapātasantoso jānitabbo, piṇḍapātaṃ paṭisaṃyuttaṃ dhutaṅgam jānitabbam. Tattha piṇḍapātoti odano kummāso sattū maccho maṃsam khīraṃ dadhi sappi navanītaṃ telaṃ madhu phāṇitaṃ yāgu khādanīyaṃ sāyanīyaṃ lehanīyanti soḷasa piṇḍapātā.

Piṇḍapātakkhettaṃ saṅghabhattaṃ uddesabhattaṃ nimantaṇaṃ salākabhattaṃ pakkhikaṃ uposathikaṃ pāṭipadikabhattaṃ āgantukabhattaṃ gamikabhattaṃ gilānabhattaṃ gilānupaṭṭhākabhattaṃ dhurabhattaṃ kuṭibhattaṃ vārabhattaṃ vihārabhattanti pannarasa piṇḍapātakkhettaṇi.

Piṇḍapātasantoti piṇḍapāte vitakkasantoso gamanasantoso pariyesanasantoso paṭilābhasantoso paṭiggahaṇasantoso mattapaṭiggahaṇasantoso loluppavivajjanasantoso yathālābhasantoso yathābalasantoso yathāsāruppasantoso upakārasantoso parimāṇasantoso paribhogasantoso sannidhiparivajjanasantoso vissajjanasantoti pannarasa santosā.

Tattha sādako bhikkhu mukhaṃ dhovivā vitakketi. Piṇḍapātikena pana gaṇena saddhiṃ caratā sāyaṃ therūpaṭṭhānakāle “sve kattha piṇḍāya carissāmāti? Asukagāme, bhante”ti ettaṃ cintetvā tato paṭṭhāya na vitakketabbam.

Ekacārikena vitakkamāḷake t̥hatvā vitakketabbaṃ. Tato paṭṭhāya vitakkento ariyavaṃsā cuto hoti paribāhiro. Ayaṃ vitakkasantoso nāma.

Piṇḍāya pavisantena “kuhiṃ labhissāmī”ti acintetvā kammaṭṭhānasīsena gantabbaṃ. Ayaṃ gamanasantoso nāma. Pariyesantena yaṃ vā taṃ vā aggahetvā lajjim pesalameva gahetvā pariyesitabbaṃ. Ayaṃ pariyesanasantoso nāma. Dūratova āhariyamānaṃ disvā “etaṃ manāpaṃ, etaṃ amanāpa”nti cittaṃ na uppādetabbaṃ. Ayaṃ paṭilābhasantoso nāma. “Imaṃ manāpaṃ gaṇhissāmi, imaṃ amanāpaṃ na gaṇhissāmi”ti acintetvā yaṃkiñci yāpanamattaṃ gahetabbameva. Ayaṃ paṭiggahaṇasantoso nāma.

Ettha pana deyyadhammo bahu, dāyako appaṃ dātukāmo, appaṃ gahetabbaṃ. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, pamāṇeneva gahetabbaṃ. Deyyadhammo na bahu, dāyakopi appaṃ dātukāmo, appaṃ gahetabbaṃ. Deyyadhammo na bahu, dāyako pana bahuṃ dātukāmo, pamāṇena gahetabbaṃ. Paṭiggahaṇasmiñhi mattaṃ ajānanto manussānaṃ pasādaṃ makkheti, saddhādeyyaṃ vinipāseti, sāsanaṃ na karoti, vijātamātuyāpi cittaṃ gahetuṃ na sakkoti. Iti mattaṃ jānitvāva paṭiggahetabbanti ayaṃ mattapaṭiggahaṇasantoso nāma. Aḍḍhakulāniyeva agantvā dvārapaṭipāṭiyā gantabbaṃ. Ayaṃ loluppavivajjanasantoso nāma. Yathālābhasantosādayo cīvare vuttanayā eva.

Piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā “samaṇadhammaṃ anupālessāmī”ti evaṃ upakāraṃ ñatvā paribhuñjanaṃ upakārasantoso nāma. Pattaṃ pūretvā ānītaṃ na paṭiggahetabbaṃ. Anupasampanne sati tena gāhāpetabbaṃ, asati harāpetvā paṭiggahaṇamattaṃ gahetabbaṃ. Ayaṃ parimāṇasantoso nāma. “Jighacchāya paṭivīnodanaṃ idamettha nissaraṇa”nti evaṃ paribhuñjanaṃ paribhogasantoso nāma. Nidahitvā na paribhuñjitabbanti ayaṃ sannidhiparivajjanasantoso nāma. Mukhaṃ anoloketvā sārāṇīyadhamme t̥hiteṇa vissajjetabbaṃ. Ayaṃ vissajjanasantoso nāma.

Piṇḍapātappaṭisaṃyuttāni pana pañca dhutaṅgāni piṇḍapātikaṅgaṃ sapadānacārikaṅgaṃ ekāsanikaṅgaṃ pattapiṇḍikaṅgaṃ khalupacchābhattikaṅganti. Tesāṃ vitthārakathā visuddhimagge vuttā. Iti piṇḍapātasantosamahāriyavaṃsaṃ pūrayamāno bhikkhu imāni pañca dhutaṅgāni gopeti, imāni gopento piṇḍapātasantosamahāriyavaṃsena santuṭṭho hoti. Vaṇṇavādītiādīni vuttanayeneva veditabbāni.

Senāsanenāti idha senāsaṃ jānitabbaṃ, senāsanakkhettaṃ jānitabbaṃ, senāsanasantoso jānitabbo, senāsanappaṭisaṃyuttaṃ dhutaṅgaṃ jānitabbaṃ. Tattha senāsananti mañco pīṭhaṃ bhesi bimbohanaṃ vihāro aḍḍhayogo pāsādo hammiyaṃ guhā leṇaṃ aṭṭo māḷo veḷugumbo rukkhamaḷaṃ yattha vā pana bhikkhū paṭikkamantīti imāni pannarasa senāsanāni.

Senāsanakkhettanti saṅghato vā gaṇato vā ñātito vā mittato vā attano vā dhanena paṃsukūlaṃ vāti cha khetṭāni.

Senāsanasantosoti senāsane vitakkasantosādayo pannarasa santosā. Te piṇḍapāte vuttanayeneva veditabbā. Senāsanappaṭisaṃyuttāni pana pañca dhutaṅgāni āraññikaṅgaṃ rukkhamaḷikaṅgaṃ abbhokāsikaṅgaṃ sosānikaṅgaṃ

yathāsanthatikaṅganti. Tesam vitthārakathā visuddhimagge vuttā. Iti senāsanasantosamahāariyavaṃsam pūrayamāno bhikkhu imāni pañca dhutaṅgāni gopeti. Imāni gopento senāsanasantosamahāariyavaṃsena santuṭṭho hoti.

Gilānapaccayo pana piṇḍapāteyeva pavitṭho. Tattha yathālābhayathābalayathāsārūppasantoseneva santussitabbaṃ. Nesajjikaṅgaṃ bhāvanārāmaariyavaṃsam bhajati. Vuttampi cetam -

“Pañca senāsane vuttā, pañca āhāranissitā;
Eko vīriyasamutto, dve ca cīvaranissitā”ti.

Iti bhagavā pathaviṃ pattharamāno viya sāgarakucchiṃ pūrayamāno viya ākāsaṃ vitthārayamāno viya ca paṭhamam cīvarasantosaṃ ariyavaṃsam kathetvā candaṃ utthāpento viya sūriyaṃ ullaṅghento viya ca dutiyaṃ piṇḍapātasantaṃ kathetvā sineruṃ ukkhipanto viya tatiyaṃ senāsanasantosaṃ ariyavaṃsam kathetvā idāni sahasanayapaṭimaṇḍitaṃ catutthaṃ bhāvanārāmaṃ ariyavaṃsam kathetuṃ puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu bhāvanārāmo hotīti desanaṃ ārabhi.

Tattha āramaṇaṃ ārāmo, abhiraṭṭi attho. Bhāvanāya ārāmo assāti bhāvanārāmo. Bhāvanāya ratoti bhāvanārato. Pañcavidhe pahāne ārāmo assāti pahānārāmo. Apica bhāvento ramatīti bhāvanārāmo. Pajahanto ramatīti pahānārāmoti evamettha attho daṭṭhabbo. Ayañhi cattāro satipaṭṭhāne bhāvento ramati, ratiṃ vindatīti attho. Tathā cattāro sammappadhāne. Cattāro iddhipāde, pañcendriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅge, satta anupassanā, aṭṭhārasa mahāvīpassanā, sattatiṃsa bodhipakkhiyadhamme, aṭṭhatiṃsa ārammaṇavibhattiyo bhāvento ramati, ratiṃ vindati. Kāmacchandādayo pana kilese pajahanto ramati, ratiṃ vindati.

Imesu pana catūsu ariyavaṃsesu purimehi tīhi terasannaṃ dhutaṅgānaṃ catupaccayasantosassa ca vasena sakalaṃ vinayapaṭakaṃ kathitaṃ hoti, bhāvanārāmena avasesaṃ piṭakadvayaṃ. Imaṃ pana bhāvanārāmaṃ ariyavaṃsam kathentena bhikkhunā paṭisambhidāmagge nekkhammapāliyaṃ kathetabbo, dīghanikāye dasuttarasuttantapariyāyena kathetabbo, majjhimanikāye satipaṭṭhānasuttantapariyāyena kathetabbo, abhidhamme niddesapariyāyena kathetabbo.

Tattha paṭisambhidāmagge nekkhammapāliyaṃ -

“Nekkhammaṃ bhāvento ramati, kāmacchandaṃ pajahanto ramati. Abyāpādaṃ, byāpādaṃ... ālokasaññaṃ... thinamiddhaṃ... avikkhepaṃ, uddhaccaṃ... dhammavavatthānaṃ... vicikicchaṃ... ñāṇaṃ... avijjaṃ... pāmojjaṃ... aratiṃ... paṭhamajjhānaṃ, pañca nīvaraṇe... dutiyajjhānaṃ... vitakkavicāre... tatiyajjhānaṃ... pītiṃ... catutthajjhānaṃ... sukhadukkhe... ākāsañācāyatanasamāpattiṃ bhāvento ramati, rūpaññaṃ paṭighasaññaṃ nānattasaññaṃ pajahanto ramati. Viññāṇācāyatanasamāpattiṃ...pe... nevaññānāsaññāyatanasamāpattiṃ bhāvento ramati, ākiñcaññāyatanasaññaṃ pajahanto ramati.

“Aniccānupassanaṃ bhāvento ramati, niccasaññaṃ pajahanto ramati. Dukkhānupassanaṃ... sukhasaññaṃ... anattānupassanaṃ... attasaññaṃ... nibbidānupassanaṃ... nandiṃ... virāgānupassanaṃ... rāgaṃ... nirodhānupassanaṃ... samudayaṃ... paṭinissaggānupassanaṃ... ādānaṃ... khayānupassanaṃ ... ghanasaññaṃ... vayānupassanaṃ... āyūhanaṃ... vipariṇāmanupassanaṃ...

dhuvasaññaṃ... animittānupassanaṃ ... nimittaṃ... appaṇihitānupassanaṃ...
paṇidhiṃ... suññatānupassanaṃ... abhinivesaṃ... adhipaññādharmavipassanaṃ...
sārādānābhinivesaṃ... yathābhūtañānadassanaṃ... sammohābhinivesaṃ...
ādīnavānupassanaṃ... ālayābhinivesaṃ... paṭisaṅkhānupassanaṃ... appaṭisaṅkhaṃ...
vivaṭṭānupassanaṃ... saṃyogābhinivesaṃ... sotāpattimaggaṃ... diṭṭhekaṭṭhe kilese...
sakadāgāmimaggaṃ... oḷārike kilese... anāgāmimaggaṃ... anusahagata kilese...
arahattamaggaṃ bhāvento ramati, sabbakilese pajahanto ramatī”ti.

Evaṃ paṭisambhidāmagge nekkhammapāliya kathetabbo.

Dīghanikāye dasuttarasuttantapariyāyena -

“Ekaṃ dhammaṃ bhāvento ramati, ekaṃ dhammaṃ pajahanto ramati...pe...dasa
dhamme bhāvento ramati, dasa dhamme pajahanto ramati. Katamaṃ ekaṃ
dhammaṃ bhāvento ramati? Kāyagatāsatiṃ sātasahagataṃ, imaṃ ekaṃ dhammaṃ
bhāvento ramati. Katamaṃ ekaṃ dhammaṃ pajahanto ramati? Asmimānaṃ, imaṃ
ekaṃ dhammaṃ pajahanto ramati. Katame dve dhamme...pe... katame dasa
dhamme bhāvento ramati? Dasa kasiṇāyatanāni, ime dasa dhamme bhāvento
ramati. Katame dasa dhamme pajahanto ramati? Dasa micchatte, ime dasa dhamme
pajahanto ramati. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu bhāvanārāmo hotī”ti.

Evaṃ dīghanikāye dasuttarasuttantapariyāyena kathetabbo.

Majjhimanikāye satipaṭṭhānasuttantapariyāyena -

“Ekāyano ayaṃ, bhikkhave, maggo...pe... yāvadeva ñāṇamattāya paṭissatimattāya.
Anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu
bhāvanārāmo hoti bhāvanārato. Pahānārāmo hoti pahānarato. Puna caparaṃ,
bhikkhave, bhikkhu gacchanto vā gacchāmīti pajānāti...pe... puna caparaṃ,
bhikkhave, bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīraṃ sivathikāya chaḍḍitaṃ...pe... pūṭini
cuṇṇakajātāni. So imameva kāyaṃ upasaṃharati ‘ayampi kho kāyo evaṃdhammo
evaṃbhāvī evaṃanattito’ti. Iti ajjhantaṃ vā kāye kāyānupassī viharati...pe... evampi
kho, bhikkhave, bhikkhu bhāvanārāmo hotī”ti.

Evaṃ majjhimanikāye satipaṭṭhānasuttantapariyāyena kathetabbo.

Abhidhamme niddesapariyāyena sabbepi saṅkhate “aniccato dukkhato rogato
gaṇḍato ...pe... saṃkilesikadhammato passanto ramati, evaṃ kho bhikkhu
bhāvanārāmo hotī”ti. Evaṃ niddesapariyāyena kathetabbo.

Nevattānukkaṃsetīti “ajja me saṭṭhi vā sattati vā vassāni aniccaṃ dukkhaṃ anattāti
vipassanāya kammaṃ karontassa ko mayā sadiso atthī”ti evaṃ attukkaṃsanaṃ na
karoti. No paraṃ vambhetīti “aniccaṃ dukkhanti vipassanāmettakampi natthi, kiṃ
ime vassaṭṭhakammaṭṭhānā carantī”ti evaṃ paravambhanaṃ na karoti. Sesam
vuttanayameva.

Ime kho, bhikkhave, cattāro ariyavaṃsāti, bhikkhave, ime cattāro ariyavaṃsā
ariyatantiyo ariyapaveṇiyo ariyañjasā ariyavaṭṭumānīti suttantaṃ vinivaṭṭetvā idāni
mahāariyavaṃsaparipūrakassa bhikkhuno vasanadisā dassento imehi ca pana,
bhikkhavetiādimāha. Tattha sveva aratiṃ sahatīti soyeva aratiṃ anabhiratiṃ
ukkaṇṭhitaṃ sahati abhibhavati. Na taṃ arati sahatīti taṃ pana bhikkhuṃ yā esā
pantesu senāsanesu adhikusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya arati nāma hoti, sā
sahituṃ adhibhavituṃ na sakkoti. Aratiratisahoti aratiñca pañcakāmaguṇaratiñca

sahati, adhibhavitum sakkoti.

Idāni gāthāhi kūṭaṃ gaṇhanto nārattītiādīmāha. Tattha dhīranti vīriyavantam. Nārati dhīraṃ sahatīti idaṃ purimasseva kāraṇavacanam. Yasmā sā dhīraṃ na sahati nappahoti dhīraṃ sahitum adhibhavitum na sakkoti, tasmā nārati sahati dhīraṃ. Dhīro hi aratissahoti aratisahattā hi so dhīro nāma, tasmā aratiṃ sahatīti attho. Sabbakammavihāyīnanti sabbaṃ tebhūmakakammaṃ cajitvā paricchinnaṃ parivaṭumaṃ katvā ṭhitaṃ. Panuṇṇam ko nivārayeti kilese panuditvā ṭhitaṃ ko nāma rāgo vā doso vā nivāreyya. Nekkham jambonadasseva, ko taṃ ninditumarahatīti jambonadasaṅkhātassa jātirattasuvaṇṇassa nikkhasadisam garahitabbadosavimuttaṃ ko taṃ puggalaṃ ninditum arahati. Brahmunāpi pasamsitoti mahābrahmunāpi esa puggalo pasamsitoyevāti. Desanāpariyosāne cattālīsa bhikkhusahassāni arahatte patitṭhahimsu.

9. Dhammapadasuttavaṇṇanā

29. Navame dhammapadānīti dhammakotṭhāsā. Anabhijjhātīdīsū abhijjhāpaṭikkhepena anabhijjhā, byāpādapāṭikkhepena abyāpādo, micchāsatiṭikkhepena sammāsati, micchāsamādhipaṭikkhepena sammāsamādhī veditabbo.

Anabhijjhālūti nittaṇho hutvā. Abyāpanna cetasāti sabbakālaṃ pakatibhāvaṃ avijahantena cittaṇa. Sato ekaggacittassāti satiyā samannāgato ārammaṇe ekaggacitto assa. Ajjhataṃ susamāhitoti niyakajjhataṃ suṭṭhu ṭhapitacitto imasmiṃ suttepi gāthāyapi vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitaṃ.

10. Paribbājakasuttavaṇṇanā

30. Dasame abhiññātāti ñātā pākāṭā. Annabhārotiādīni tesam nāmāni. Paṭisallānā vuṭṭhitoti phalasamāpattito vuṭṭhito. Sā hi idha paṭisallānanti adhippetā. Paccakkhāyāti paṭikkhipitvā. Abhijjhālunti sataṇhaṃ. Kāmesu tibbasārāganti vatthukāmesu bahalarāgaṃ. Tamahaṃ tattha evaṃ vadeyyanti taṃ ahaṃ tasmim kāraṇe evaṃ vadeyyam. Paṭikkositabbaṃ maññeyyāti paṭikkositabbāni paṭibāhitabbāni vā maññeyya. Sahadhammikāti sakāraṇā. Vādānupātāti dhammikavāde ghaṭṭayamānā adhammikavādānupātā, vādappavattiyoti attho. Gārayhā ṭhānāti garahitabbayuttakā paccayā. Āgacchantīti upagacchanti.

Ukkalāti ukkalajanapadavāsino. Vassabhaññāti vasso ca bhañño cāti dve janā. Ahetukavādāti “natthi hetu natthi paccayo sattānaṃ visuddhiyā” tievamādivādino. Akiriyavādāti “karoto na karīyati pāpa” nti evaṃ kiriyapaṭikkhepavādino. Natthikavādāti “natthi dinna” ntiādivādino. Te imesu tīsūpi dassanesu okkantaniyāmā ahesum. Kathaṃ pana tesu niyāmo hotīti? Yo hi evarūpaṃ laddhiṃ gahetvā rattitṭhānadivāṭṭhānesu nisinnō sajjhāyati vīmaṃsati, tassa “natthi hetu natthi paccayo karoto na karīyati pāpaṃ...pe... natthi dinnaṃ...pe... kāyassa bheda ucchijjati” ti tasmim ārammaṇe micchāsati santiṭṭhati, cittaṃ ekaggaṃ hoti, javanāni javanti. Paṭhamajavane satekiccho hoti, tathā dutiyādīsū, sattame buddhānampi atekiccho anivatti ariṭṭhakaṇṭakasādiso hoti. Tattha koci ekaṃ dassanaṃ okkamati, koci dve, koci tīṇipi. Niyatamicchādiṭṭhikova hoti, patto saggamaggāvaraṇaṇceva mokkhamaggāvaraṇaṇca, abhabbo tassa attabhāvassa anantaraṃ saggampi gantum, pageva mokkham. Vaṭṭakhāṇuko nāmesa satto pathavigopako, yebhuyyena evarūpassa bhavato vuṭṭhānaṃ natthi. Vassabhaññāpi edisā ahesum.

Nindābyārosanaupārambhabhayāti attano nindabhayena ghaṭṭanabhayena upavāḍabhayena cāti attho. Abhiññāvinaye sikkhanti abhiññāvinayo vuccati arahattaṃ, arahatte sikkhamāno appamatto nāma vuccatīti suttante vaṭṭaviṭṭaṃ kathetvā gāthāya phalasamāpatti kathitāti.

Uruvelavaggo tatiyo.

4. Cakkavaggo

1. Cakkasuttavaṇṇanā

31. Catutthassa paṭhame cakkānīti sampattiyo. Catucakkaṃ vattatīti cattāri sampatticakkāni vattanti ghaṭṭiyantiyevāti attho. Patirūpadesavāsoti yattha catasso parisā sandissanti, evarūpe anucchavike dese vāso. Sappurisāvassayoti buddhādīnaṃ sappurisānaṃ avassayanaṃ sevanaṃ bhajanaṃ, na rājānaṃ. Attasammāpaṇidhīti attano sammā ṭhapaṇaṃ, sace pubbe assaddhādīhi samannāgato hoti, tāni pahāya saddhādīsu patitṭhāpaṇaṃ. Pubbe ca katapuññaṭāti pubbe upacitakusalatā. Idameva cettha pamāṇaṃ. Yena hi ñāṇasampayuttacittena kusalakammaṃ kataṃ hoti, tadeva kusalaṃ taṃ purisaṃ patirūpadeso upaneti, sappurise bhajāpeti, so eva ca puggalo attānaṃ sammā ṭhāpeti. Puññaṭatoti katapuññaṃ. Sukhañcetaṃdhivattatīti sukhañca etaṃ puggalaṃ adhivattati, avattharatīti attho.

2. Saṅghasuttavaṇṇanā

32. Dutiye saṅghavatthūnīti saṅgaṇhanakāraṇāni. Dānañcātiādīsu ekacco hi dāneneva saṅgaṇhitabbo hoti, tassa dānameva dātabbaṃ. Peyyavajjanti piyavacanaṃ. Ekacco hi “ayaṃ dātabbaṃ nāma deti, ekekena pana vacanena sabbaṃ makkhetvā nāseti, kiṃ tassa dāna”nti vattā hoti. Ekacco “ayaṃ kiñcāpi dānaṃ na deti, kathento pana telenā viya makkheti. Esa detu vā mā vā, vacanamevassa sahaṃsaṃ agghatī”ti vattā hoti. Evarūpo puggalo dānaṃ na paccāsīsatī, piyavacanameva paccāsīsatī. Tassa piyavacanameva vattabbaṃ. Atthacariyāti atthavaḍḍhanakathā. Ekacco hi neva dānaṃ, na piyavacanaṃ paccāsīsatī, attano hitakathaṃ vaḍḍhikathameva paccāsīsatī. Evarūpassa puggalassa “idaṃ te kātabbaṃ, idaṃ na kātabbaṃ, evarūpo puggalo sevitaḥḥo, evarūpo na sevitaḥḥo”ti evaṃ atthacariyakathāva kathetabbā. Samānattatāti samānasukhadukkhabhāvo. Ekacco hi dānādīsu ekampi na paccāsīsatī, ekāsane nisajjaṃ, ekapallaṇke sayanaṃ, ekato bhojananti evaṃ samānasukhadukkhataṃ paccāsīsatī. So sace ghaṭṭhassa jātiyā pabbajitassa sīlena sadiso hoti, tassāyaṃ samānattatā kātabbā. Tattha tattha yathārahanti tesu tesu dhammesu yathānucchavikaṃ samānattatāti attho. Rathassāṇīva yāyatoti yathā rathassa gacchato āṇi saṅgaho nāma hoti, sā rathaṃ saṅgaṇhāti, evamime saṅgaḥ lokaṃ saṅgaṇhanti. Na mātā puttakāraṇāti yadi mātā ete saṅgahe puttassa na kareyya, puttakāraṇā mānaṃ vā pūjaṃ vā na labheyya. Saṅgaḥ eteti upayogavacane paccattaṃ. Saṅgahe eteti vā pāṭho. Samavekkhantīti sammā pekkhanti. Pāsaṃsā ca bhavanti pasāṃsanīyā ca bhavanti.

3. Sīhasuttavaṇṇanā

33. Tatiye sīhoti cattāro sīhā - tiṇasīho, kāḷasīho, paṇḍusīho, kesarasīhoti. Tesu tiṇasīho kapotavaṇṇagāvisadiso tiṇabhakkho ca hoti. Kāḷasīho kāḷagāvisadiso tiṇabhakkhoyeva. Paṇḍusīho paṇḍupalāsavaṇṇagāvisadiso maṃsabhakkho. Kesarasīho lākhāparikkamakateneva mukhena aggaṇaṅguṭṭhena catūhi ca pādapariyantehi samannāgato, matthakatopissa paṭṭhāya lākhātūlikāya katā viya tisso rājiyo piṭṭhimajjhena gantvā antarasatthimhi dakkhiṇāvattā hutvā t̥hitā. Khandhe panassa sataṣaṣṣaṣṣaṇikakambalaparikkepo viya kesarabhāro hoti, avasesaṭṭhānaṃ parisuddhasālipiṇḍasaṅkhacūṇṇapiṇḍavaṇṇaṃ hoti. Imesu catūsu sīhesu ayaṃ kesarasīho idha adhippeto.

Migarājāti sabbamigagaṇassa rājā. Āsayāti vasanaṭṭhānato, suvaṇṇaguhato vā rajatamaṇiphalikamanosilāguhato vā nikkhamatīti vuttaṃ hoti. Nikkhamamāno panesa catūhi kāraṇehi nikkhamati andhakārapīlito vā ālokatthāya, uccārapassāvapīlito vā tesam vissajjanatthāya, jighacchāpīlito vā gocaratthāya, sambhavapīlito vā assaddhammapaṭisevanatthāya. Idha pana gocaratthāya nikkhamanto adhippeto.

Vijambhatīti suvaṇṇatale vā rajatamaṇiphalikamanosilātalānaṃ vā aññatarasmim dve pacchimapāde samaṃ patitṭhāpetvā purimapāde purato pasāretvā sarīrassa pacchābhāgaṃ ākaḍḍhitvā purimabhāgaṃ abhiharitvā piṭṭhiṃ nāmetvā gīvaṃ ukkhipitvā asanisaddaṃ karonto viya nāsapuṭāni pothetvā sarīralaggaṃ rajaṃ vidhunanto vijambhati. Vijambhanabhūmiyaṅca pana taruṇavacchako viya aparāparaṃ javati, javato panassa sarīraṃ andhakāre paribbhamantaṃ alātaṃ viya khāyati.

Anuviloketīti kasmā anuviloketi? Parānuddayatāya. Tasmim kira sīhanādaṃ nadante papātāvātādisu visamaṭṭhānesu carantā hatthigokaṇṇamahimsādayo pāṇā papātepi āvātepi patanti, tesam anuddayāya anuviloketi. Kiṃ panassa luddassa paramaṃsakhādino anuddayā nāma atthīti? Āma atthi. Tathā hi “kiṃ me bahūhi ghātitehi”ti attano gocaratthāyāpi khuddake pāṇe na gaṇhāti. Evaṃ anuddayaṃ karoti, vuttampi cetaṃ - “māhaṃ khuddake pāṇe visamagate saṅghātaṃ āpādesi”nti.

Sīhanādaṃ nadatīti tikkhattuṃ tāva abhītanādaṃ nadati. Evaṅca panassa vijambhanabhūmiyaṃ t̥hatvā nadantassa saddo samantā tiyojanapadesaṃ ekaninnādaṃ karoti, tamassa ninnādaṃ sutvā tiyojanabbhantaragatā dvipadacatuppadagaṇā yathāṭṭhāne t̥hātuṃ na sakkonti. Gocarāya pakkamatīti āhāratthāya gacchati. Kathaṃ? So hi vijambhanabhūmiyaṃ t̥hatvā dakkhiṇato vā vāmato vā uppatanto usabhamattaṃ t̥hānaṃ gaṇhāti, uddhaṃ uppatanto cattāripi aṭṭhapi usabhaṭṭhānāni uppatati, same t̥hāne ujukaṃ pakkhandanto soḷasausabhamattampi vīsatusabhamattampi t̥hānaṃ pakkhandati, thalā vā pabbatā vā pakkhandanto saṭṭhiusabhamattampi asītiusabhamattampi t̥hānaṃ pakkhandati, antarāmagge rukkaṃ vā pabbataṃ vā disvā taṃ pariharanto vāmato vā dakkhiṇato vā uddhaṃ vā usabhamattaṃ apakkamati. Tatiyaṃ pana sīhanādaṃ naditvā teneva saddhiṃ tiyojane t̥hāne paññāyati, tiyojanaṃ gantvā nivattitvā t̥hito attanova nādassa anunādaṃ suṇāti. Evaṃ sīghena javena pakkamati.

Yebhuyyenāti pāyena. Bhayaṃ santāsaṃ saṃveganti sabbhaṃ cittutrāsasseva nāmaṃ. Sīhassa hi saddaṃ sutvā bahū bhāyanti, appakā na bhāyanti. Ke pana teti? Samasīho hatthājānīyo assājānīyo usabhājānīyo purisājānīyo khīṇāsavoti. Kasmā

panete na bhāyantīti? Samasīho tāva “jātigottakulasūrabhāvehi samānosmī”ti na bhāyati, hatthājānīyādayo attano sakkāyadiṭṭhi balavatāya na bhāyanti, khīṇāsavo sakkāyadiṭṭhiyā pahīnattā na bhāyati.

Bilāsayāti bile sayantā bilavāsino ahinakulagodhādayo. Udakāsayāti udakavāsino macchakacchapādayo. Vanāsayāti vanavāsino hatthiassagokaṇṇamigādayo. Pavisantīti “idāni āgantvā gaṇhissatī”ti maggaṃ oloketvā pavisanti. Daḷhehīti thirehi. Varattehīti cammarajjūhi. Mahiddhikotiādīsu vijambhanabhūmiyaṃ ṭhatvā dakkhiṇapassādīhi usabhamattam, ujum vīsati usabhamattādilaṅghanavasena mahiddhikatā, sesamigānaṃ adhipatibhāvena mahesakkhatā, samantā tiyojanatṭhāne saddaṃ sutvā palāyantānaṃ vasena mahānubhāvatā veditabbā.

Evameva khoti bhagavā tesu tesu suttantesu tathā tathā attānaṃ kathesi. “Sīhoti kho, bhikkhave, tathāgatassetam adhivacanaṃ arahato sammāsambuddhassā”ti imasmiṃ tāva sutte sīhasadisam attānaṃ kathesi. “Bhisakko sallakattoti kho, sunakkhatta, tathāgatassetam adhivacana”nti imasmiṃ vejjasadisam, “brāhmaṇoti kho, bhikkhave, tathāgatassetam adhivacana”nti imasmiṃ brāhmaṇasadisam, “puriso maggakusaloti kho, tissa, tathāgatassetam adhivacana”nti imasmiṃ maggadesakapurisasadisam, “rājāhamasmi, selā”ti imasmiṃ rājasadisam. Imasmiṃ pana sutte sīhasadisameva katvā attānaṃ kathento evamāha.

Tatrāyaṃ sadisatā - sīhassa kañcanaguhādīsu vasanakālo viya hi tathāgatassa dīpaṅkarapādamūle katābhinihārassa aparimitakālaṃ pāramiyo pūretvā pacchimabhava paṭisandhiggahaṇena ceva mātukucchito nikkhamanena ca dasasahassilokadhātum kampetvā vuddhimanvāya dibbasampattisadisam sampattiṃ anubhavamānassa tīsu pāsādesu nivāsakālo datṭhabbo. Sīhassa kañcanaguhādito nikkhantakālo viya tathāgatassa ekūnatimsasamvacchare vivaṇena dvārena kaṇḍakaṃ āruya channasahāyassa nikkhamitvā tīṇi rajjāni atikkamitvā anomānadītīre brahmunā dinnāni kāsāyāni paridahitvā pabbajitassa sattame divase rājagahaṃ gantvā tattha piṇḍāya caritvā paṇḍavagiripabbhāre katabhattakiccassa sammāsambodhiṃ patvā paṭhamameva magadharaṭṭhaṃ āgamanatthāya yāva rañño paṭiññādānakālo.

Sīhassa vijambhanakālo viya tathāgatassa dinnapaṭiññassa ālārakālāmaupasaṅkamaṃ ādiṃ katvā yāva sujātāya dinnapāyāsassa ekūnapaṇṇāsāya piṇḍehi paribhuttakālo veditabbo. Sīhassa sarīravidhunanaṃ viya sāyanhasamaye sottiya dinnā aṭṭha tiṇamuṭṭhiyo gahetvā dasasahassacakkavāḷadevatāhi thomiyamānassa gandhādīhi pūjyamānassa tikkhattum bodhiṃ padakkhiṇaṃ katvā bodhimaṇḍaṃ āruya cuddasahatthubbedhe ṭhāne tiṇasantharaṃ attharitvā caturaṅgavīriyaṃ adhiṭṭhāya nisinnassa taṃkhaṇaṇṇeva mārabalaṃ vidhametvā tīsu yāmesu tisso vijjā visodhetvā anulomappaṭilomaṃ paṭiccasamuppādamahāsamuddaṃ yamakaññaṃamanthanena manthentassa sabbaññutaññāṇe paṭividdhe tadanubhāvena dasasahassilokadhātukampanaṃ veditabbaṃ.

Sīhassa catudisāvilokanaṃ viya paṭividdhasabbaññutaññāṇassa sattasattāhaṃ bodhimaṇḍe viharitvā paribhuttamadhupiṇḍikāhārassa ajapālanigrodhamūle mahābrahmuno dhammadesanāyācanaṃ paṭiggahetvā tattha viharantassa ekādasame divase “sve āsāhipuṇṇamā bhavissatī”ti paccūsasamaye “kassa nu kho ahaṃ paṭhamam dhammaṃ deseyya”nti ālārudakānaṃ kālakatabhāvaṃ ñatvā

dhammadesanatthāya pañcavaggiyānaṃ olokanāṃ datṭhabbaṃ. Sīhassa gocaratthāya tiyojanaṃ gamanakālo viya attano pattacīvaraṃ ādāya “pañcavaggiyānaṃ dhammacakkaṃ pavattessāmi”ti pacchābhatte ajapālanigrodhato vuṭṭhitassa aṭṭhārasayojanamaggaṃ gamanakālo.

Sīhassa sīhanādakālo viya tathāgatassa aṭṭhārasayojanamaggaṃ gantvā pañcavaggiye saññāpetvā acalapallaṅke nisinnassa dasahi cakkavālasahashehi sannipatitena devagaṇeṇa parivutassa “dveme, bhikkhave, antā pabbajitena na sevittabbā”tiādīnā nayena dhammacakkappavattanakālo veditabbo. Imasmiṃ ca pana pade desiyamāne tathāgatasīhassa dhammaghoso heṭṭhā avīciṃ upari bhavaggaṃ gahetvā dasasahassilokadhātum paṭicchādesi. Sīhassa saddena khuddakapāṇānaṃ santāsāpajjanakālo viya tathāgatassa tīṇi lakkhaṇāni dīpetvā cattāri saccāni soḷasahākārehi saṭṭhiyā ca nayasahashehi vibhajitvā dhammaṃ kathentassa dīghāyukānaṃ devānaṃ ñāṇasantāsassa uppattikālo veditabbo.

Aparo nayo - sīho viya sabbaññutaṃ patto tathāgato, āsayabhūtāya kanakaguḥāya nikkhamanaṃ viya gandhakuṭito nikkhamanakālo, vijambhanaṃ viya dhammasabhaṃ upasaṅkamanakālo, disāvilokanaṃ viya parisāvilokanaṃ, sīhanādanadanaṃ viya dhammadesanākālo, gocarāya pakkamanaṃ viya paravādanimmaddanatthāya gamanaṃ.

Aparo nayo - sīho viya tathāgato, himavantaniṣṭitāya kañcanaguḥāya nikkhamanaṃ viya ārammaṇavasena nibbānaniṣṭitāya phalasamāpattiyā vuṭṭhānaṃ, vijambhanaṃ viya paccavekkhaṇāññaṃ, disāvilokanaṃ viya veneyyasattavilokanaṃ, sīhanādo viya sampattaparisāya dhammadesanā, gocarāya pakkamanaṃ viya asampattānaṃ veneyyasattānaṃ santikūpasāṅkamaṇaṃ veditabbaṃ.

Yadāti yasmiṃ kāle. Tathāgatoti heṭṭhā vuttehi aṭṭhahi kāraṇehi tathāgato. Loketi sattaloke. Uppajjatīti abhinīhārato paṭṭhāya yāva bodhipallaṅkā vā arahattamaggañāṇa vā uppajjati nāma, arahattaphale pana patte uppanno nāma. Arahaṃ sammāsambuddhotiādīni visuddhimagge buddhānussatiniddese vitthāritāni.

Iti sakkāyoti ayaṃ sakkāyo, ettako sakkāyo, na ito bhiyyo sakkāyo atthīti. Ettāvatā sabhāvato sarasato pariyantato paricchato parivaṭṭumato sabbepi pañcupādānakkhandhā dassitā honti. Iti sakkāyasamudayoti ayaṃ sakkāyassa samudayo nāma. Ettāvatā “āhārasamudayā rūpasamudayo”tiādi sabbam dassitaṃ hoti. Iti sakkāyassa atthaṅgamoti ayaṃ sakkāyassa atthaṅgamo. Imināpi “āhāranirodhā rūpanirodho”tiādi sabbam dassitaṃ hoti.

Vaṇṇavantoti sarīravaṇṇeṇa vaṇṇavanto. Dhammadesanaṃ sutvāti pañcasu khandhesu paṇṇāsakkaṇṇappaṭimaṇḍitaṃ tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā. Yebhuyyenāti idha ke ṭhapeti? Ariyasāvake deve. Tesam hi khīṇāsavattā cittutrāsabhayaṃ na uppajjati, samviggassa yoniso padhāneṇa pattaṃ pattatāya ñāṇasamvegopī. Itarāsaṃ pana devatānaṃ “tāso heso, bhikkhave, anicca”nti manasikarontānaṃ cittutrāsabhayaṃ, balavavipassanākāle ñāṇabhayaṃ uppajjati. Bhoti dhammālapanaṃ attamaṃ. Sakkāyapariyāpannāti pañcakkhandhapariyāpannā. Iti tesam sammāsambuddhe vaṭṭadosaṃ dassetvā tilakkhaṇāhataṃ katvā dhammaṃ desente ñāṇabhayaṃ nāma okkamati.

Abhiññāyāti jānitvā. Dhammacakkanti paṭivedhaññāṇampi desanāññāṇampi. Paṭivedhaññāṇaṃ nāma yena ñāṇena bodhipallaṅke nisinnō cattāri saccāni soḷasahākārehi saṭṭhiyā ca nayasahasseehi paṭivijjhi. Desanāññāṇaṃ nāma yena ñāṇena tiparivaṭṭaṃ dvādasākāraṃ dhammacakkaṃ pavattesi. Ubhayampetaṃ dasabalassa ure jātaññāṇameva. Tesu dhammadeśanāññāṇaṃ gahetabbaṃ. Taṃ panesa yāva aṭṭhārasabrahmakotihi saddhiṃ aññākoṇḍaññattherassa sotāpattiphalaṃ na uppajjati, tāva pavatteti nāma. Tasmīṃ uppanne pavattitaṃ nāma hotīti veditabbaṃ. Appaṭipuggaloti sadisapuggalarahito. Yasassinoti parivārasampannā. Tādinoti lābhālābhādīhi ekasadisassa.

4. Pasādasuttavaṇṇanā

34. Catutthe aggesu pasādā, aggā vā pasādāti aggappasādā. Yāvatāti yattakā. Apadāti nippadā ahimacchādayo. Dvipadāti manussapakkhiādayo. Catuppadāti hatthiassādayo. Bahuppadāti satapadiādayo. Nevasaññināsaññinoti bhavagge nibbattasattā. Aggamakkhāyatīti guṇehi aggo uttamo seṭṭhoti akkhāyati. Asaṅkhatāti nibbāṇameva gahetvā vuttaṃ. Virāgotiādīni nibbāṇasseva nāmāni. Tañhi āgama sabbakilesā virajjanti, sabbe rāgamadādayo madā nimmadā honti, abhāvaṃ gacchanti, sabbā pipāsā vinayaṃ upenti, sabbe ālayā samugghātaṃ gacchanti, vaṭṭāni upacchijjanti, taṇhā khīyanti, vaṭṭadukkhā nirujjhanti, sabbe pariḷhā nibbāyanti. Tasmā etāni nāmāni labhati. Sesamettha uttānatthamevāti.

5. Vassakārasuttavaṇṇanā

35. Pañcame anussaritāti anugantvā saritā, aparāparaṃ saritaṃ samatthoti attho. Dakkhoti cheko. Tatrūpāyāyāti “imasmiṃ kāle imaṃ nāma kattabba”nti evaṃ tattha tattha upāyabhūtāya paññāya samannāgato. Anumoditabbanti abhinanditabbaṃ. Paṭikkosittabbanti paṭikkhipitabbaṃ. Neva kho tyāhanti neva kho te ahaṃ. Kasmā panetaṃ bhagavā nābhinandati, nappaṭikkhipatīti? Lokiyattā nābhinandati, lokiyaṃ atthaṃ gahetvā tthittatā nappaṭikkosati. Bahussa janatāti bahu assa janatā. Idañca karaṇatthe sāmivacanaṃ veditabbaṃ. Ariye ñāyati saḥavipassanake magge. Kalyāṇadhammatā kusaladhammatātipi tasseeva nāmāni. Yaṃ vitakkanti nekkhammavitakkādīsū aññatarāṃ. Na taṃ vitakkaṃ vitakketīti kāmavitakkādīsū ekampi na vitakketi. Itaraṃ tasseeva vevacanaṃ. Vitakkapatheti ettha vitakkoyeva vitakkapatho. Ahañhi brāhmaṇātiādīsū paṭhamanayena khīṇāsavassa sīlañceva bāhusaccañca kathitaṃ, dutiyatatiyehi khīṇāsavassa kiriyavitakkāni ceva kiriyajjhānāni ca, catutthena khīṇāsavabhāvo kathitoti veditabbo.

Maccupāsappamocananti maccupāsā pamocanakaṃ maggaṃ. Ñāyaṃ dhammanti saḥavipassanakaṃ maggaṃ. Disvā ca sutvā cāti ñāṇeneva passitvā ca suṇitvā ca. Sesamettha uttānameva.

6. Doṇasuttavaṇṇanā

36. Chaṭṭhe antarā ca ukkaṭṭhaṃ antarā ca setabyanti ettha ukkaṭṭhāti ukkāhi dhārīyamānāhi māpitattā evaṃladdhavohāraṃ nagaraṃ. Setabyanti atīte kassapasammāsambuddhassa jātanagaraṃ. Antarāsaddo pana kāraṇakhaṇacittavemajjhavivarādīsū vattati. “Tadantaraṃ ko jāneyya aññatra tathāgatā”ti ca, “janā saṅgama mantenti, mañca tañca kimantara”nti ca ādīsū kāraṇe. “Addasā maṃ, bhante, aññatarā itthī vijjantarikāya bhājanaṃ dhovanti”tiādīsū khaṇe. “Yassantarato na santi kopā”tiādīsū citte.

“Antarāvosānamāpādī”tiādīsu vemajjhe. “Apicāyaṃ tapodā dvinnam mahānirayānam antarikāya āgacchatī”tiādīsu vivare. Svāyamidha vivare vattati. Tasmā ukkaṭṭhāya ca setabyassa ca vivareti evamettha attho daṭṭhabbo. Antarāsaddena pana yuttattā upayogavacanam kataṃ. Īdisesu ca ṭhānesu akkharacintakā “antarā gāmañca nadiñca yāti”ti evaṃ ekameva antarāsaddam payuñjanti, so dutiyapadenapi yojetabbo hoti, ayojyamāne upayogavacanam na pāpuṇāti. Idha pana yojetvā eva vutto.

Addhānamaggappaṭipanno hotīti addhānasaṅkhātam maggaṃ paṭipanno hoti, dīghamagganti attho. Kasmā paṭipannoti? Taṃ divasaṃ kira bhagavā idaṃ addasa “mayi taṃ maggaṃ paṭipanne doṇo brāhmaṇo mama padacetiyāni passitvā padānupadiko hutvā mama nisinnaṭṭhānam āgantvā pañham pucchissati. Athassāham ekaṃ saccadhammaṃ desessāmi. Brāhmaṇo tīṇi sāmāññaphalāni paṭivijjhītvā dvādasapadasahassaparimāṇam doṇagajjitaṃ nāma vaṇṇam vatvā mayi parinibbute sakalajambudīpe uppannam mahākalahaṃ vūpasametvā dhātuyo bhājessatī”ti. Iminā kāraṇena paṭipanno. Doṇopi sudam brāhmaṇoti doṇo brāhmaṇopi tayo vede paguṇe katvā pañcasate māṇavake sippam vācento taṃdivasaṃ pātova utṭhāya sarīrapaṭijaggaṇam katvā satagghanakaṃ nivāsetvā pañcasatagghanakaṃ ekaṃsavaragataṃ katvā āmuttayaññasutto rattavaṭṭikā upāhanā ārohitvā pañcasatamāṇavakaparivāro tameva maggaṃ paṭipajji. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Pādesūti pādehi akkantaṭṭhānesu. Cakkānīti lakkhaṇacakkāni. Kiṃ pana bhagavato gacchantassa akkantaṭṭhāne padaṃ paññāyatīti? Na paññāyati. Kasmā? Sukhumattā mahābalattā mahājanānuggahena ca. Buddhānañhi sukhumacchavitāya akkantaṭṭhānam tūlapicuno paṭiṭṭhitaṭṭhānam viya hoti, padavaḷaṇṇo na paññāyati. Yathā ca balavato vātajavasindhavassa paduminipattepi akkantamattameva hoti, evaṃ mahābalatāya tathāgatena akkantaṭṭhānam akkantamattameva hoti, na tattha padavaḷaṇṇo paññāyati. Buddhānañca anupadam mahājanakāyo gacchati, tassa satthu padavaḷaṇṇam disvā madditum avisahantassa gamanavicchedo bhaveyya. Tasmā akkantaakkantaṭṭhāne yopi padavaḷaṇṇo bhaveyya, so antaradhāyateva. Doṇo pana brāhmaṇo tathāgatassa adhiṭṭhānavasena passi. Bhagavā hi yassa padacetiyam dassetukāmo hoti, taṃ ārabba “asuko nāma passatū”ti adhiṭṭhāti. Tasmā māgaṇḍiyabrāhmaṇo viya ayampi brāhmaṇo tathāgatassa adhiṭṭhānavasena addasa.

Pāsādikanti pasādajanakaṃ. Itaraṃ tasseva vevacanaṃ.

Uttamadamathasamathamānuppattanti ettha uttamadamatho nāma arahattamaggo, uttamasamatho nāma arahattamaggasamādhī, tadubhayaṃ pattanti attho. Dantanti nibbisevanaṃ. Guttanti gopitaṃ. Saṃyatindriyanti rakkhitaṃ. Nāganti chandādīhi agacchanato, pahīnakilese puna anāgacchanato, āguṃ akaraṇato, balavantaṭṭhenāti catūhi kāraṇehi nāgaṃ.

Devo no bhavaṃ bhavissatīti ettha “devo no bhava”nti ettāvatāpi pucchā niṭṭhitā bhaveyya, ayaṃ pana brāhmaṇo “anāgate mahesakkho eko devarājā bhavissatī”ti anāgatavasena pucchāsabhāgeneva kathento evamāha. Bhagavāpissa pucchāsabhāgeneva kathento na kho aham, brāhmaṇa, devo bhavissāmīti āha. Esa nayo sabbattha. Āsavānanti kāmāsavādīnam catunnam. Pahīnāti bodhipallaṅke sabbaññutaññādhigameneva pahīnā. Anupalitto lokenāti taṇhādiṭṭhilepānam pahīnattā saṅkhāralokena anupalitto. Buddhoti catunnam saccānam buddhattā buddho iti maṃ dhārehi.

Yenāti yena āsavena. Devūpapatyassāti devūpapatti assa mayhaṃ bhaveyya. Vihaṅgamoti ākāsacaro gandhabbakāyikadevo. Viddhastāti vidhamitā. Vinaḷikatāti vigatanaḷā vigatabandhanā katā. Vaggūti sundaraṃ. Toyena nupalippatīti udakato ratanamattaṃ accuggamma ṭhitam saram sobhayamānam bhamaragaṇam hāsayaṃamānam toyena na lippati. Tasmā buddhosmi brāhmaṇāti desanāpariyosāne tīṇi maggaphalāni pāpuṇitvā dvādasahi padasahashehi doṇagajjitam nāma vaṇṇam kathesi, tathāgate ca parinibbute jambudīpatale uppannam mahākalahaṃ vūpasametvā dhātuyo bhājesīti.

7. Aparihāṇiyasuttavaṇṇanā

37. Sattame nibbānasseva santiketi nibbānasantikeveva carati. Sīle patitṭhitoti pātimokkhasīle patitṭhito. Evaṃ viharīti evaṃ viharanto. Ātāpīti ātāpena vīriyena samannāgato. Yogakkhemassāti catūhi yogehi khemassa nibbānassa. Pamāde bhayadassivāti pamādam bhayato passanto.

8. Patilīnasuttavaṇṇanā

38. Atṭhame panuṇṇapaccekasaccoti “idameva dassanam saccam, idameva sacca”nti evaṃ pāṭiekkam gahitattā paccekasaṅkhātāni diṭṭhisaccāni panuṇṇāni nīhaṭāni pahīnāni assāti panuṇṇapaccekasacco. Samavayasatṭhesanoti ettha avayāti anūnā, satṭhāti vissatṭhā, sammā avayā satṭhā esanā assāti samavayasatṭhesano, sammā vissatṭhasabbaesanoti attho. Patilīnoti nilīno ekībhāvaṃ upagato. Puthusamaṇabrāhmaṇānantī bahūnam samaṇabrāhmaṇānam. Ettha ca samaṇāti pabbajjūpagatā, brāhmaṇāti bhovādino. Puthupaccekasaccāntī bahūni pāṭekkasaccāni. Nuṇṇāntī nīhaṭāni. Panuṇṇāntī sutṭhu nīhaṭāni. Cattāntī vissatṭhāni. Vantāntī vamiṭāni. Muttāntī chinnabandhanāni katāni. Pahīnāntī pajahitāni. Paṭinissatṭhāntī yathā na puna cittaṃ ārohanti, evaṃ paṭinissajjitāni. Sabbānevetāni gahitagahaṇassa vissatṭhabhāvavevacanāni.

Kāmesanā pahīnā hotīti anāgāmimaggena pahīnā. Bhavesanā pana arahattamaggena pahīyati. “Brahmacariyaṃ esissāmi gavesissāmī”ti evaṃ pavattajjhāsayaṃsaṅkhātā brahmacariyesanāpi arahattamaggeneva paṭippassaddhiṃ vūpasamaṃ gacchati. Diṭṭhibrahmacariyesanā pana sotāpattimaggeneva paṭippasambhatīti veditabbā. Evaṃ kho, bhikkhavi evaṃ catutthajjhānena passaddhakāyasaṅkhāro vūpasantaassāpassāso nāma hoti. Asmimānoti asmīti uppajjanako navavidhamāno.

Gāthāsu kāmesanā bhavesanāti etā dve esanā, brahmacariyesanā sahāti tāhiyeva saha brahmacariyesanāti tissopi etā. Idha ṭhatvā esanā paṭinissatṭhāti iminā padena saddhiṃ yojanā kātabbā. Iti saccaparāmāso, diṭṭhiṭṭhānā samussayāti “iti saccam iti sacca”nti gahaṇaparāmāso ca diṭṭhisāṅkhātāyeva diṭṭhiṭṭhānā ca ye samussitattā uggantvā ṭhitattā samussayāti vuccanti, te sabbepi. Idha ṭhatvā diṭṭhiṭṭhānā samūhatāti iminā padena saddhiṃ yojanā kātabbā. Kassa pana etā esanā paṭinissatṭhā, ete ca diṭṭhiṭṭhānā samūhatāti? Sabbarāgavirattassa taṇhākkhayavimuttino. Yo hi sabbarāgehipi viratto, taṇhākkhaye ca nibbāne pavattāya arahattaphalavimuttiyā samannāgato, etassa esanā paṭinissatṭhā, diṭṭhiṭṭhānā ca samūhatā. Sa ve santoti so evarūpo kilesasantatāya santo. Passaddhoti dvīhi kāyacittapassaddhīhi passaddho. Aparājitoti sabbakilese jinitvā ṭhitattā kenaci aparājito. Mānābhisamayāti mānassa pahānābhisamayena. Buddhoti cattāri saccāni bujjhitvā ṭhito. Iti imasmiṃ suttepi gāthāsupi khīṇāsavova kathitoti.

9. Ujjayasuttavaṇṇanā

39. Navame saṅghātaṃ āpajjantīti vadhaṃ maraṇaṃ āpajjanti. Niccadānanti salākabhattaṃ. Anukulayaññanti amhākaṃ pitūhi pitāmahehi dinnattā evaṃ kulānukulavasena yajitabbaṃ, dātabbanti attho. Assamedhantiādīsu assamettha medhantīti assamedho, dvīhi pariyaññehi yajitabbassa ekavīsatiyūpassa ṭhapetvā bhūmiñca purise ca avasesasabbavibhavadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Purisamettha medhantīti purisamedho, catūhi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṃ bhūmiyā assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Sammamettha pāsantīti sammāpāso, divase divase sammaṃ khipitvā tassa patitokāse vedim katvā saṃhārimehi yūpādīhi sarassatinadiyā nimuggokāsato pabhuti paṭilomaṃ gacchantena yajitabbassa sabbayāgassetam adhivacanaṃ. Vājamettha pivantīti vājapeyyaṃ, ekena pariyaññena sattarasahi pasūhi yajitabbassa beluvayūpassa sattarasakadakkhiṇassa yaññassetam adhivacanaṃ. Natthi ettha aggaḷāti niraggaḷo. Navahi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṃ bhūmiyā purisehi ca assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa sabbamedhapariyāyanāmassa assamedhavikappassetam adhivacanaṃ. Mahārambhāti mahākiccā mahākaraṇīyā. Apica pāṇātipātasamārambhassa mahantatāyapi mahārambhāyeva. Na te honti mahapphalāti ettha niravasesatthe sāvasesarūpanaṃ kataṃ. Tasmā iṭṭhaphalena nipphalāva hontīti attho. Idañca pāṇātipātasamārambhameva sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana tattha antarantarā dānaṃ diyyati, taṃ iminā samārambhena upahatattā mahapphalaṃ na hoti, mandapphalaṃ hotīti attho. Haññareti haññanti. Yajanti anukulaṃ sadāti ye aññe anukulaṃ yajanti, pubbapurisehi yiṭṭhattā pacchimapurisāpi yajantīti attho. Seyyo hotīti visesova hoti. Na pāpiyoti pāpaṃ kiñci na hoti.

10. Udāyisuttavaṇṇanā

40. Dasame abhisankhatanti rāsikataṃ. Nirārambhanti pāṇasamārambharahitaṃ. Yaññanti deyyadhammaṃ. Tañhi yajitabbattā yaññanti vuccati. Kālenāti yuttappattakālena. Upasaṃyantīti upagacchanti. Kulaṃ gatinti vaṭṭakulañceva vaṭṭagatiñca atikkantā. Yaññassa kovidāti catubhūmakayaññe kusalā. Yaññeti pakatidāne. Saddheti matakadāne. Habyaṃ katvāti hunitabbaṃ deyyadhammaṃ upakappetvā. Sukhette brahmacārisūti brahmacārisaṅkhāte sukhattamhīti attho. Suppattanti suṭṭhu pattaṃ. Dakkhiṇeyyesu yaṃ katanti yaṃ dakkhiṇāya anucchavikesu upakappitaṃ, taṃ suhutaṃ suyiṭṭhaṃ suppattanti attho. Saddhoti buddhadhammasaṅghaguṇānaṃ saddahanatāya saddho. Muttena cetasāti vissatṭhena cittena. Imināssa muttacāgaṃ dīpetīti.

Cakkavaggo catuttho.

5. Rohitassavaggo

1. Samādhībhāvanāsuttavaṇṇanā

41. Pañcamassa paṭhame ñāṇadassanappaṭilābhāyāti dibbacakkhuñāṇadassanassa paṭilābhāya. Divāsaññaṃ adhiṭṭhātīti divāti evaṃ saññaṃ adhiṭṭhāti. Yathā divā tathā rattinti yathā divā ālokasaññaṃ manasi katā, tatheva taṃ rattimpī manasi karoti. Dutiyapadehi eseve nayo. Sappabhāsanti dibbacakkhuñāṇobhāsenā saṃbhāsaṃ. Kiñcāpi ālokaśaṇṇaṃ kataṃ, attho panettha na evaṃ sallakkhetabbo. Dibbacakkhuñāṇāloko hi idhādhippeto.

Viditāti pākaṭā hutvā. Kathaṃ pana vedanā viditā uppajjanti, viditā abbhatthaṃ gacchantīti? Idha bhikkhu vatthum pariggaṇhāti, ārammaṇaṃ pariggaṇhāti. Tassa pariggahitavattthārammaṇatāya tā vedanā “evaṃ uppajjitvā evaṃ tathā evaṃ nirujjhanti”ti viditā uppajjanti, viditā tiṭṭhanti, viditā abbhatthaṃ gacchanti nāma. Saññāvitakkesupi eseva nayo.

Udayabbayānupassīti udayaṇca vayaṇca passanto. Iti rūpanti evaṃ rūpaṃ ettakaṃ rūpaṃ na ito paraṃ rūpaṃ atthīti. Iti rūpassa samudayoti evaṃ rūpassa uppādo. Atthaṅgamoti pana bhedo adhippeto. Vedanādīsipi eseva nayo. Idaṇca pana metaṃ, bhikkhave, sandhāya bhāsanti, bhikkhave, yaṃ mayā etaṃ puṇṇakapaṇhe “saṅkhāya lokasmi”ntiādi bhāsitaṃ, taṃ idaṃ phalasamāpattiṃ sandhāya bhāsanti attho.

Tattha saṅkhāyāti ñāṇena jānitvā. Lokasminti sattaloke. Paroparānīti uccāvacāni uttamādhamāni. Iñjitanti calitaṃ. Natthi kuhiñci loketi lokasmiṃ katthaci ekakkhandhepi ekāyatanepe ekadhātuyāpi ekārammaṇepe natthi. Santoti paccanīkakilesavūpasamena santo. Vidhūmoti kodhadhūmena vigatadhūmo. Evamettha suttante maggekaggatampi kathetvā gāthāya phalasamāpattiyeva kathitāti.

2. Pañhabyākaraṇasuttavaṇṇanā

42. Dutiye yo ca tesāṃ tattha tattha, jānāti anudhammatanti yo etesaṃ pañhānaṃ tasmīṃ tasmīṃ tṭhāne byākaraṇaṃ jānāti. Catupañhassa kusalo, āhu bhikkhuṃ tathāvidhanti tathāvidhaṃ bhikkhuṃ tesu catūsu pañhesu kusaloti evaṃ vadanti. Durāsado duppasahoti parehi ghaṭṭetuṃ vā abhibhavituṃ vā na sakkā. Gambhīroti sattaśīdantaramahāsamuddo viya gambhīro. Duppadhamāsiyoti dummocāpayo, gahitaḡgahaṇaṃ vissajjāpetuṃ na sakkāti attho. Atthe anatto cāti vaḡḡdhiyaṇca avaḡḡdhiyaṇca. Atthābhisamayāti atthasamāgamena. Dhīro paṇḡitoti pavuccatī dhisampanno puggalo “paṇḡito aya”nti evaṃ pavuccati.

3-4. Kodhagarusuttadvayaṇṇanā

43-44. Tatiye kodhagaru na saddhammagarūti kodhaṃ gāravena garuṃ katvā gaṇhāti, na saddhammaṃ, saddhammaṃ pana agāravena lāmakāṃ katvā gaṇhāti. Sesapadesupi eseva nayo.

Virūhantīti vaḡḡdhanti, sañjātamūlāya vā saddhāya patitṭhahanti acalā bhavanti. Catutthe kodhagarutāti kodhamhi sagāravatā. Esa nayo sabbattha.

5. Rohitassasuttavaṇṇanā

45. Pañcame yatthāti cakkavāḡalokassa ekokāse bhummaṃ. Na cavati na upapajjatīti idaṃ aparāparaṃ cutipaṭisandhivasena gahitaṃ. Gamanenāti padagamanena. Lokassa antanti satthā saṅkhāralokassa antaṃ sandhāya vadati. Ñāteyyantiādīsū ñātabbaṃ daṭṭhabbaṃ pattabbanti attho. Iti devaputtēna cakkavāḡalokassa anto pucchito, satthārā saṅkhāralokassa kathito. So pana “attano pañhena saddhiṃ satthu byākaraṇaṃ sametī”ti saññāya sampahaṃsanto acchariyantiādīmāha.

Daḡhadhammāti daḡhadhanu uttamappamāṇena dhanunā samannāgato. Dhanuggahoti dhanuācariyo. Sikkhitoti dvādasa vassāni dhanusippaṃ sikkhito. Katahatthoti usabhappamāṇepe vāḡgaṃ vijjhituṃ samatthabhāvena katahattho.

Katūpāsanoti katasarakkhepo dassitasippo. Asanenāti kaṇḍena. Atipāteyyāti atikkameyya. Yāvatā so tālacchādiṃ atikkameyya, tāvatā kālena ekaṃ cakkavālaṃ atikkamāmīti attano javasampattiṃ dasseti.

Puratthimā samuddā pacchimoti yathā puratthimā samuddā pacchimasamuddo dūre, evaṃ me dūre padavītiḥāro ahoṣīti vadati. So kira pācīnacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ ṭhito pādaṃ pasāretvā pacchimacakkavālamukhavaṭṭiṃ atikkamati, puna dutiyapādaṃ pasāretvā paracakkavālamukhavaṭṭiṃ atikkamati. Icchāgatanti icchā eva. Aññatrevāti nippapañcataṃ dasseti. Bhikkhācārakāle kiresa nāgalatādantakaṭṭhaṃ khāditvā anotatte mukhaṃ dhovivā kāle sampatte uttarakurumhi piṇḍāya caritvā cakkavālamukhavaṭṭiyaṃ nisinno bhattakiccaṃ karoti, tattha muhuttaṃ vissamivā puna javati. Vassasatāyukoti tadā dīghāyukakālo hoti, ayaṃ pana vassasatāvasiṭṭhe āyumi gamanaṃ ārabhi. Vassasatajīvīti taṃ vassasataṃ anantarāyena jīvanto. Antarāyeva kālaṅkatoti cakkavālaḷokassa antaṃ appatvā antarāva mato. So pana tattha kālaṃ katvāpi āgantvā imasmiṃyeva cakkavāle nibbatti.

Appatvāti saṅkhāralokassa antaṃ appatvā. Dukkhasāti vaṭṭadukkhassa. Antakiriyanti pariyaṇtakaraṇaṃ. Kaḷevareti attabhāve. Sasaññimhi samanake ti sasaññe sacittake. Lokanti dukkhasaccaṃ. Lokasamudayaṇti samudayasaccaṃ. Lokanīrodhanti nirodhasaccaṃ. Paṭipadanti maggasaccaṃ. Iti “nāhaṃ, āvuso, imāni cattāri saccāni tiṇakaṭṭhādīsū paññapemi, imasmiṃ pana catumahābhūtiḷe kāyasmimīyeva paññapemi”ti dasseti. Samitāvīti samitapāpo. Nāsīsati ti na pattheti. Chaṭṭhaṃ uttānatthamevāti.

7. Suvidūrasuttavaṇṇanā

47. Sattame suvidūra vidūrānīti kenaci pariyaṇyena anāsannāni hutvā suvidūrāneva vidūrāni. Nabhañca, bhikkhave, pathavī cattī ākāsañca mahāpathavī ca. Tattha kiñcāpi pathavito ākāsaṃ nāma na dūre, dvaṅgulamattepi hoti. Aññamaññaṃ alagganaṭṭhena pana “suvidūra vidūre”ti vuttaṃ. Verocanoti sūriyo. Satañca, bhikkhave, dhammoti catusatipaṭṭhānādibhedo sattatiṃsabodhipakkhiyadhammo. Asatañca dhammoti dvāsatṭhidiṭṭhigatabhedo assaddhammo.

Pabhaṅkaroti ālokaḷaro. Abyāyiko hotīti avigacchanasabhāvo hoti. Sataṃ samāgamoti paṇḍitānaṃ mittasanthavavasena samāgamo. Yāvāpi tiṭṭheyyāti yattakaṃ addhānaṃ tiṭṭheyya. Tatheva hotīti tādisova hoti, pakatiṃ na jahati. Khippaṃ hi vetīti sīghaṃ vigacchati.

8. Visākhassuttavaṇṇanā

48. Aṭṭhame pañcālaputtoti pañcālabrahmaṇiyā putto. Poriyā vācāyāti paripuṇṇavācāya. Vissatṭhāyāti apalibuddhāya. Anelagalāyāti niddosāya ceva agaḷitāya ca apatitapadabyañjanāya. Pariyāpannāyāti vivaṭṭapariyāpannāya. Anissitāyāti vaṭṭaṃ anissitāya. Vivaṭṭanissitameva katvā katheti, vaṭṭanissitaṃ katvā na kathetīti ayamettha adhippāyo.

Nābhāsamaṇanti na akathentaṃ. Amataṃ padanti nibbānapadaṃ. Bhāsayeti obhāseyya. Jotayeti tasseva vevacanaṃ. Pagganhe isinaṃ dhajanti abbhuggataṭṭhena navalokuttaradhammo isinaṃ dhajo nāma vuccati, tameva pagganheyya ukkhipeyya, uccaṃ katvā katheyyāti attho. Navalokuttaradhammadīpakaṃ subhāsitaṃ dhajo etesanti subhāsidadhajā. Isayoti

buddhādayo ariyā. Dhammo hi isinaṃ dhajoti heṭṭhā vuttanayeneva lokuttaradhammo isīnaṃ dhajo nāmāti.

9. Vipallāsasuttavaṇṇanā

49. Navame saññāvipallāsāti saññāya vipallatthabhāvā, catasso viparītasaññāyoti attho. Sesapadadvayepi eseva nayo. Anicce, bhikkhave, niccanti saññāvipallāsoti anicce vatthusmiṃ “niccaṃ ida”nti evaṃ gahetvā uppajjanakasaññā, saññāvipallāsoti attho. Iminā nayena sabbapadesu attho veditabbo.

Anattani ca attāti anattani “attā”ti evaṃsaññinoti attho. Micchādiṭṭhihatāti na kevalaṃ saññinova, saññāya viya uppajjamānāya micchādiṭṭhiyāpi hatā. Khittacittāti te saññādiṭṭhiyo viya uppajjamānena khittena cittena samannāgatā. Visaññinoti desanāmettametaṃ, viparītasaññācittadiṭṭhinoti attho. Te yogayuttā mārassāti te mārassa yoge yuttā nāma honti. Ayogakkheminoti catūhi yogehi khemaṃ nibbānaṃ appattā. Sattāti puggalā. Buddhāti catusaccabuddhā. Imaṃ dhammanti catusaccadhammaṃ. Sacittaṃ paccaladdhāti sakaṃ cittaṃ paṭilabhitvā. Aniccato dakkhanti aniccabhāvena addasaṃsu. Asubhataddasunti asubhaṃ asubhatoyeva addasaṃsu. Sammādiṭṭhisamādhānāti gahitasammādhassanā. Sabbaṃ dukkhaṃ upaccagunti sakalaṃ vaṭṭadukkhaṃ samatikkantā.

10. Upakkilesasuttavaṇṇanā

50. Dasame upakkilesāti virocituṃ adativā upakkiliṭṭhabhāvakaraṇena upakkilesā. Mahikāti himaṃ. Dhūmo rajoti dhūmo ca rajo ca. Rāhūti purimā tayo asampattaupakkilesā, rāhu pana sampattaupakkilesavasena kathitoti veditabbo. Samaṇabrāhmaṇā na tapanti na bhāsanti na virocantīti guṇappatāpena na tapanti, guṇobhāsenā na bhāsanti, guṇavirocanaṃ na virocanti. Surāmerayapānā appaṭiviratāti pañcavidhāya surāya catubbidhassa merayassa ca pānato aviratā.

Avijjānivutāti avijjāya nivāritā pihitā. Piyaṇupābhinandinoti piyaṇupaṃ sātaraṇaṃ abhinandamānā tussamānā. Sādiyaṇtīti gaṇhanti. Aviddasūti andhabālā. Sanettikāti taṇhāyotteneva sayottā. Kaṭasinti attabhāvaṃ. Ghoranti kakkhaḷaṃ. Imasmiṃ suttepi gāthāsūpi vaṭṭameva kathitanti.

Rohitassavaggo pañcama.

Paṭhamapaṇṇāsakaṃ nīṭṭhitam.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Σχόλια. 04. Σχόλια για το βιβλίο των τεσσάρων. 1. Η πρώτη πεντηκοντάδα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org